MONS SION IN JERUSAL

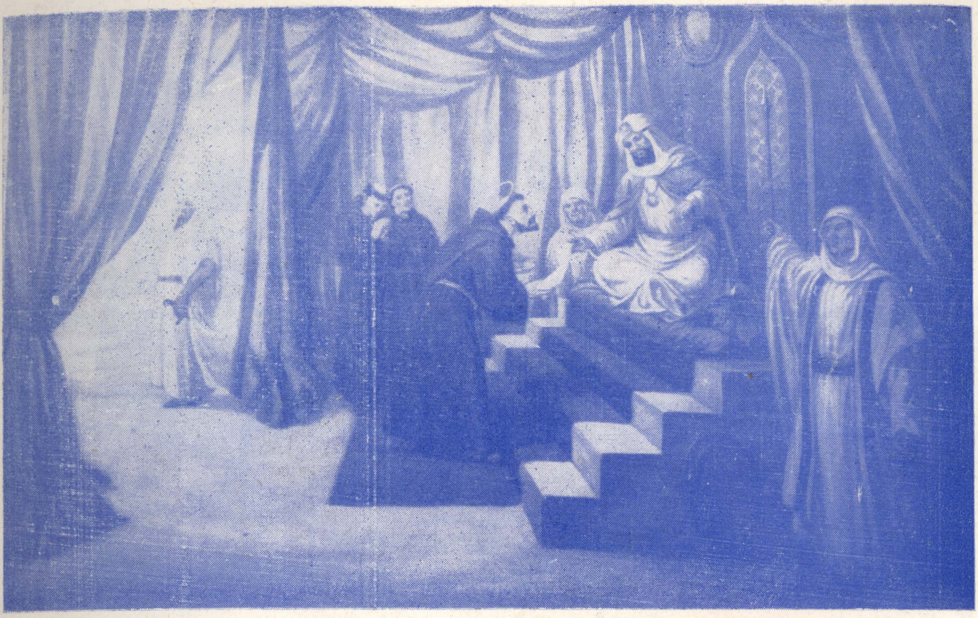

Is-Sultan tal-Eġittu
Melek il-Kâmel
jagħti l-Kitba mn'idejh
Lil San Franġisk t'Assisi
Biex biha jista' jżur
l-Art Imqaddsa

Id-Disa' Sena | JANNAR - MARZU, 1963 | Għadd 1

"Super Muros Tuos Jerusalem, Constitui Custodes."

LEĦEN
L-ART IMQADDSA

QARI
LI JOĦROĠ KULL TLIET XHUR
MILL-KUMMISSARJAT TAL-QABAR TA' KRISTU
F'MALTA

Mitbugħ għand "Giov. Muscat & Co. Ltd." Valletta.

LEHEN L-ART IMQADDSA

QARI

MAHRUĠ MILL-KUMMISSARJAT

TAL-QABAR TA' KRISTU

F'MALTA

Id-Disa' Sena — JANNAR - MARZU, 1963 — Għadd 1

X'FIH DAN IL-GĦADD

Imbierek Tas-sew il-Faqar! (Id-Direzzjoni) 1

Fil-Għid tal-Milied 2

Dawra mal-Art Imqaddsa (Dun Karm Sant) 4

Is-Siġra tal-Madonna f'Matarija (Fra Krispin O.F.M.) 9

Min Kienu il-Gnostki (Fra Epifanju Xara O.F.M.) 12

Disa' Xhur fis-Salt (Elsie) 15

Il-Mekka (Muħammed Maħmud el-Ħamdani) 20

Iċ-Ċentenarju ta' San Ġakbu (Fra Mikiel O.F.M.) 22

Kliem Sabiħ Barra Minn Waqtu (Ben Jehuża) 29

Aħbarijiet ta' l-Art Imqaddsa 31

Requiescant In Pace 32

Direzzjoni: W. R. P. Nikola Magro, O.F.M., Kummissarju tat-Terra Santa.
Amministrazzjoni: R. P. Valentin Cardona, O.F.M., Viċi Kummissarju.
Kummisserija tat-Terra Santa, Kunvent ta' Ġieżu, il-Belt.

IMBIEREK TAS-SEW IL-FAQAR!

Hi ħaġa minn awl id-dinja, li ħadd ma jagħmel xej għal xej; għax mîn jaħdem, ijrid jitħallas. Għal hekk, malli Alla sejjaħ lil Abrâm, biex jaqdîh u jagħmel riedtu, wegħdu l-ħlâs li kien sa jtih. "Oħroġ minn dar missierek," qallu, "u ejja fl-art li nurîk jien. Hemmhekk nagħmlek ġens kbîr u nkabbar ismek, u f'nislek jitbierku n-nies kollha tal-art" (*Nisel, XII*, 1-3). *U Alla qal lil-Lhud meta ħarġu mill-Eġittu: "Jekk tħârsu tusijieti u żżommuni b'Alla tagħkom, nagħtîkom ix-xita fil-bikri u fl-imwaħħar, biex ikollkom x'tieklu u x'tixorbu, kotra ta' qamħ u nbîd, u żejt* (*Dewtr. XI*, 13-15). *U nagħmilkom fir-râs, u m'hux fid-denb; u nqegħedkom dejjem minn fûq, u qatt minn taħt* (*Dewtr. XXVIII*, 12-13).

Għaddew xi elfejn sena, u l-wegħda tal-Mulej lil Abrâm, seħħet, għax Bin-Alla mill-Eternità, sar Bin-Abraham fiż-żmien (*Matt. I.* 1). *Twieled minn Omm Verġni, u kiber, u beda ħidimtu għal Fidwa. Tala' fuq għolja, u miegħu ġemgħa nies, u fosthom ħbieb u egħdewwa, u qagħad bil-qegħda* (*Matt. V*, 2-3). *U fetaħ fommu u mal-ewwel kelmiet li qâl, qaleb ta' taħt fûq il-fehma ta' Dîn il-Lhûd, billi s-saħta tagħhom stqarrha b'barka, u l-barka b'saħta: "Imberkîn intom il-foqra; li tibku u tbâtu l-ġugħ! Imberkin intom, li n-nies tad-dinja jobgħodûkom, jisħtûkom, u jkeċċukom! Ifirħu u thennew, għax ħlâskom ijkûn kbîr fis-sema!. . . Imma ħażin għallîkom, intom il-għônja; li tidħku u tgawdu x-xaba'! Ħażîn għalikom, intom, li n-nies tad-dinja jgħożżûkom, iberkûkom u jilqgħuhom! Ibżgħu u tnikktu, għax għażiebkom ikûn kbîr fin-nâr ta' ġehenna!"*

Kemm hu ħażîn u morr, il-kies li newwel Ġesù, biex jixorbuh, lil dawk li riedu jimxu wrajh u jħârsu kliemu! Mela, ma kienx hemm għalîhom f'din id-dinja, la hena u la mistrieħ! Il-ħlâs tal-qadi t'Alla, għalihom, ma hux f'din id-dinja, għax il-Liġi l-Qadîma tiswa biss sa żmien Ġwanni l-Għammied (*Luqa, XVI*, 16). *Mhûx għaġeb li ftît kienu n-nies fi żmienu, u ftit huma wkoll issa, li qagħdu għal dâk li qâl. B'dana kollu, kliem Ġesù minnu: f'id-dinja aħjar il-għaks u n-niket, mill-għana u l-ferħ.*

Bin-Adam ma jkûn xej qabel jitnissel. U billi ma kien xej, u la jifraħ anqas jitnikket. Ma ġiex fid-dinja bir-rieda tiegħu, imma Alla għamlu, u hu sâb rûħu fid-dinja bla ma kien jaf. Fid-dinja għandu r-rieda u libertà, imma jekk jieħu ż-żejjed, minn din il-ħajja, jiġifieri jekk igawdi, ikollu d-dejn xi jħallas fl-oħra. Jekk jieħu n-nieqes f'din il-ħajja, jiġifieri jekk ibâti, fid-dinja l-oħra jkollu l-qliegħ. Tgawdija f'dîn id-dinja, ta 'ftît snîn li jgħaddu, tfisser dejn li jrid jitħallas għall-Eternità; u tbatija f'din il-ħajja, tfisser qliegħ ta' sebħ u hena, li jibqa' jitgawda għal dejjem ta' dejjem. X'tiswa t-tgawdija ta' dîn id-dinja, li malajr tgħaddi? Din il-ħajja ma hix ħajja, imma prova; il-vera ħajja hi l-Eternità.

Agħmel il-qalb, mela, u la tibżâx mill-Għaks u l-Faqar! Oqgħod dejjem ma' dawk tal-aħħar, biex fil-ħajja l-oħra, li hi l-vera ħajja, issîb rûħek fost il-quddemîn! (*Mark*, 34, u *X*, 31; *Matt. XIX*, 30). *Aħseb fit-tixbiha tal-Għâni u Lażżru* (*Luqa, XVI*, 19-31). *u żommha dejjem quddiem għajnejk. Għax bîha nafu minn fomm l-Imgħallem, li t-telf ta' dîn id-dinja li tgħaddi huwa qliegħ għall-Eternità* *ID-DIREZZJONI.*

FIL-GHID TAL-MILIED. (*)

Mexa Jûsef in-Naġġar u miegħu għarustu, Marija l-Verġni, fi triq imwegħra u twila, jaħarbu minn ħarst in-nies u t-taħdit tagħhom. U niżlet ix-xemx u daħal il-lejl tax-xitwa bil-bard tiegħu l-qieraħ, għajjiet il-Verġni u laħqitha l-ħedla, u fnewha l-mixi u l-bard.

U kienu għadhom kemm waslu f'raħal Bet-Lehem, u sabu kerrejja żgħira u talbu li jgħaddu l-lejl fiha. (1) U talabhom jagħdruh sîd il-kerrejja, għax ma kienx hemm f'kerrejtu wisa' għal żawwâra ġodda. Raħħamlu Jusef lil sîd il-kerrejja, u laqa' li jdaħħlu lilu u 'l għarustu fil-maqjel tal-baqar, u qabadha wġiegħ il-ħlâs lil Verġni, u ġiebet fid-dinja lil binha l-Messija, għalih is-sliem, fost il-ferħ tal-Anġli u l-għana tagħhom: "Sebħ 'l Alla fil-għoli; u fuq l-art is-sliema; u fost in-nies il-hena!" U ġew ġemgħa nies fil-ħeda ta' kwiekeb is-sema, biex jaraw Kelmet Alla u Ruhu, (2) u resqu lejn Marija u saqsewha; u hi meddet idha lejn binha. U qalulha: "Kif nistgħu nkellmu lil mîn hu tifel żgħîr fil-benniena?" U tkellem l-imwieled, kif kien fil-benniena, (3) u stagħġbet il-ġemgħa, u faħħret 'l Alla, u lit-tifel qaddmulu l-għotjiet tagħhom. (4) U għaddew erbgħîn jum fuq twelîd il-Messija, u dan hu ż-żmien li għandha tidher bih ommu fit-Tempju ta' Ġerusalêm. U tħejjiet il-għajla mqaddsa għal mawra qabel il-għabex, (5) u s-sema kien miksi bis-sħâb bid-dehra li kienet sa tinżel il-borra. U fit-trîq l-imwegħra kien hemm il-

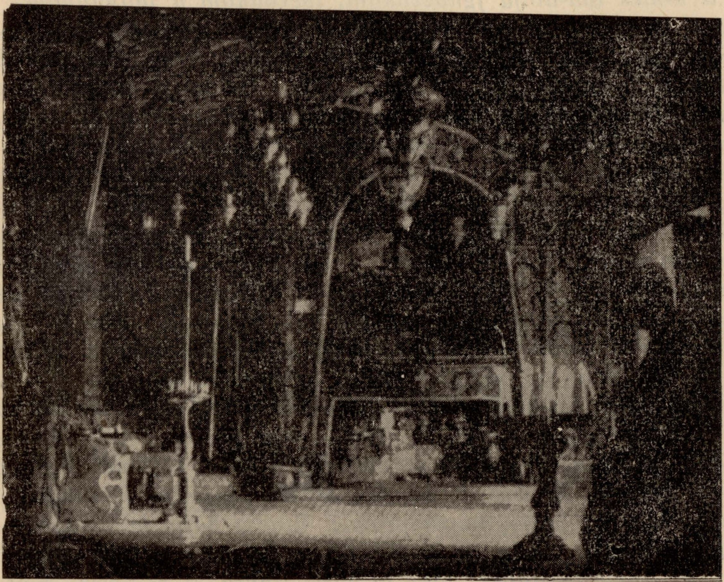

Betlehem, Palestina — Il-Għar fejn twieled Ġesù, kif inhu issa. Ritratt meħud bil-lejl, bid-dawl artifiċjali.

ħmâr li kien iġorr il-Verġni u l-imwieled tagħha, u l-ħmâr kien jogħtor ma' kull pass, isûqu kemm isûqu Jûsef in-Naġġar, b'saħħtu u bil-ġbîd ta' lġiemu. U f'salîb it-toroq resaq Jûsef lejn wieħed mill-ibwieb (6) u ħabbat, u deher fuq il-għatba ta' dak il-bieb wieħed Fellâħ u saqsa: "Xi trîd, ja râġel tajjeb?" "Nixtieq li turini l-aqsar trîq u l-anqas imwegħra lejn Ġerusalêm!"

"Id-dlâm magħqûd, u l-borra bdiet nieżla, u għandkom magħkom tarbija tal-ħalib. Għax ma toqgħodx dallejl f'dari sa kemm jisbaħ?"

"Jekk nagħmlu hekk naslu mwaħħrîn!"

"Mela sa niġi magħkom biċċa trîq, bid-dawl tat-torċa tiegħi, u sa jiġi wkoll missieri bit-torċa tiegħu". U qamu n-nies kollha tad-dâr, u stama' leħen ta' ieħor jgħîd: "Sa niġi nseħibkom jien ukoll; aktar ma nkunu fil-għadd, aħjar!"

U ngħaqad magħhom ir-râba' u l-ħâmes, u s-sitta, u ma ħdewx jinġemgħu n-nies, u beda jiżdied ir-rîħ (7) u ntfew wisq mit-torċi. U meta ġara dan, ħareġ il- Messija jdejh iżżgħar minn ġewwa l-għata li kienet kebbitu fih ommu, u ġrat ħâġa talgħaġeb: żammet il-borra wieqfa, imdendla fuq râs il-ġemgħa tan-nies u baqa' l-frak tagħha jiżdied u jissiefaq u jdûr fir-rîħ, donnu kien hemm saqaf iħarishom minnu u jwarrbu minn fuqhom. Waqfu r-rġiel imgħaġġbin, u dak il-ħin il-Verġni xejjret idha lejn binha l-maħbub u tbissmet. U baqa' sejjer għaġeb il-ġrajja, u aktar ma jimxu n-nies, aktar jiżdiedu, u aktar jiżdied il- għadd tattorċi, sa kemm waslet il-karwâna sa Ġerusalêm, u f'nofshom kien hemm il-Messija, li kellu jixgħel l-akbar dawl tad-dinja. (8)

(*). Din il-kitba meħuda minn rivista żgħira tat-tfal Għarab, Misilmin u Nsara. Hawn ma fiha xej imnaqqas jew miżjud, u l-bini talkliem ukoll hu mħolli kif inhu fil-Għarbi. M'hix "maqluba" mill-Għarbi għal Malti, imma "mqabbla" mill-Għarbi ta' barra għall-Għarbi ta' Malta.

(1). Dan, bħal m'hu miktub fl-Evanġelju, għax fil-Qorân miktub li Marija ġiebet fid-dinja lil binha ħdejn zokk ta' siġra tal-palm hekk: *F'aġaħa l-miħâd, ila ġida n-naħle* (Sura XIX, v 22.)

(2). Dan kif jaħsbu l-Misilmin; aħna ma ngħidux lil l-Madonna ġiebet il- Bambin fiddinja b'l-uġiegħ, anqas li huwa *Ruħ Alla.* B'dan kollu din ħaġa żgħira, għax nafu li dil-kitba kitbuha l-Misilmin.

(3). Dal-kliem tal-aħħar miktub fil-Qorân: *F'axârat ilajhi; qâlu: "Kif nukallem men kân fil-mahdi, sabijjan?* (Sura XIX, 29).

(4). Hjiel tal-Maġi; mill-Evanġelju wkoll. Jidher li l-Mislem li kitibha, mal-Qorân iħobb jaqra wkoll l-Evanġelju.

(5). Min kiteb dil-kitba jidher li ma jafx il-Palestina. Għax minn Bet-Lehem sa Ġerusalêm ma hemmx bgħid ħlief ħamest imjiel, u f'siegħa mixi tasal. Ma hemmx għal fejn iqumu qabel is-sebħ.

(6). Bejn Betlehem u Ġerusalêm ma hemmx irħula kif stħajjel il-kittieb. Ara n-nota ta' qabel din.

(7). Jidher li min kiteb dil-kitba qatt ma raha nieżla l-borra, jiġifieri li la hu mill-Palestina anqas mis-Surija, fejn il-borra tinżel qisha kull xitwa. Meta tkun nieżla l-borra ma tagħmel anqas naqra kemm-kemm riħ, imma tkun kalma kbira. Aktarx li l-kittieb huwa (jew hija) mill-Eġittu, fejn anqas xita ma tagħmel, aħseb ara borra.

(8). Min-nota ħamsa 'l isfel, kollu stħajjil tal-kittieb; imma stħajjil sabiħ, u juri l-qima kbira li biha huma miżmuma Gesu' u Ommu Marija fost il-Misilmin.

WICC IL-KTIEB.

Ir-ritratt ta' wiċċ il-ktieb, li juri lil San Franġisk quddiem is-Sultan tal-Eġittu, huwa pittura taż-żejt fuq wieħed mil-ħitan tal-Uffiċċju tal-Kummissarju tat-Terra Santa, id-Dejr "Ta' Ġieżu" il-Belt. Xogħol tassew milqut tal-Pittur ir-Sur Rafel Bonnici-Calì.

DAWRA MAL-ART IMQADDSA

(*Jorbot mal-aħħar Għadd*)

Fuq Sinaj. Kien it-30 ta' Ġunju, festa ta' San Pawl, meta tlajna fuq Sinaj, il-Muntanja tal-Kmandamenti t'Alla !

Qomna fil-għodu bikri mas-sebħ; qaddisna; min naħa, u min oħra, tal-Kunvent, minn barra xi wħud li riedu jqaddsu fuq il-Muntanja. Ħadna kolazzjon sewwa, u ħejjejna ruħna għat-triq, li ma kenitx ħafifa wisq. Fost kollox, l-aqwa ħaġa kienet l-ilma. M'hux ta' b'xej li fl-Iskrittura nsibu bosta drabi l-ilma xbieha tal-grazzja t'Alla. Tiftakru kliem Ġesù lis-Samaritana: "Li kont tagħraf l-għotja t'Alla, u min hu dak li qiegħed jgħidlek: 'Agħtini nixrob', kont titolbu inti, u kien jagħtik ilma ħaj" (Ġwanni, IV, 10). Aħna l-Maltin nafu daqs xej x'jiġifieri nuqqas tal-ilma; fis-sajf ir-raba jinxef, u tgħib kull ħajja minnu. F'dawn l-inħawi tad-deżert l-ilma nieqes issena kollha, sajf u xitwa. Fejn hemm daqs xej ta' nixxiegħa, tara ġemgħa żgħira ta' palm, u taħthom jieqfu l-Bedwin, jistrieħu u jitrejqu.

Ħsibna għall-ilma; u m'n Alla, għax ma nafx kemm il-darba, aħna u sejrin, il-koll kemm aħna, waqafna nibilgħu belgħa ilma biex naqtgħu l-għatx u nrattbu n-nixfa li kellna f'ħalqna.

Mela, għal xi s-6 ta' fil-għodu, tlaqna. Ħriġna mill-bieb dejjaq tal-Kunvent, u rhejnielha lejn ras il-wied, li fih jinsab il-Monasteru. Il-Professur fuq il- ġemel u aħna qisna merħla nagħaġ, imxerrda, min hawn u min hemm. Min jitħaddet, min jidħak, min jinbex, min jiekol, u min iħares.

U kien hemm tas-sew x'tara; kif imxejna ftit, ilwejna għal fuq il-lemin, u lmaħna quddiemna wied bejn l-iġbla, għoljin m'ogħla s-sema, u rampa fuq il-lemin, tielgħa mxebilka mal-iġbla ta' dik in-naħa. Din il-muntanja kienet Ġebel Musa, li skond il-għidut tal-qedem, hi l-Muntanja Sinaj, li fuqha Mosè ltaqa' m'Alla l-Imbierek, dam ħdejh erbgħin nhar u erbgħin lejl, u ħa' l-Liġi minn għandu, fil-waqt li l-Isrēlijin baqgħu jistennewh fil-wied, isfel.

Għal dan il-Ġebel hemm żewġ triqat: jew din li konna sa naqbdu, li m'hix għajr telgħa, ħelwa-ħelwa malġenb tal-muntanja, nkella min-naħa l-oħra, fejn hemm taraġ wieqaf, b'aktar minn tlett elef tarġa. Ħaffruh il-Patrijiet bis-sabar kollu, għal kumdità tal-Pellegrini. Il-Professur North għaddiena mir-rampa, u hekk kien jaqbel, biex imbagħad ninżlu mittaraġ.

Imxejna ftit u qbadna t-telgħa. Sa kemm bdejna kollox sewwa, tista' tgħid, bqajna qaqoċċa flimkien; iżda aktar ma bdejna nimxu, aktar bdejna nitferrxu, u kull ħadd beda jaħseb għar-rasu. Min jgħaġġel, min jeħodha bil-lajma, min jieqaf jistrieħ . . . sa kemm sibna ruħna sarbut twil-twil, ma' tul ir-rampa kollha. Min jieqaf iħares lura lejn il-wied ta' taħtu, inkella 'l bgħid lejn il-qċaċet tal-iġbla, li aktar ma titla' 'l fuq, aktar jiżdiedu u jisbieħu, fil-lwien u fis-sura tagħhom; min jixrob xi belgħa ilma, u min jitħaddet.

Jiena qbadt ma' ġemgħa Amerikani-Latini, u waħħalnieha f'rasna li naslu fuq il-quċċata, 7,500 pied

għoli, qabel kull ħadd; u rnexxielna! Wara xi sagħtejn telgħin, bil-lajma l-lajma, insibu ruħħna fuq quċċata, fuq nett, ħdejn daqs xej ta' kappella żgħira, li taf il-bidu tagħha minn żmien il-Biżantini jew qabel. Ma' dwarha ħafna fdal u frak tal-irħamijiet, xhieda ta' knejjes oħra, bil-wisq eqdem mill-kappella tal-lum. Ma' dwarha, blat, iswed, jiebes, tal-granit, mill-bqija xej. Ġewwa, mbagħad, issib artal bil-ktieb tal-Vanġelu fuqu, bħal ma tara fil-knejjes kollha Griegi. Hawn, Sagrament ma hawnx; iżda fi knejjes oħra, issib ukoll is-Sagrament; ikun merfugħ ġewwa ħamiema tal-fidda, imdendla mit-tribuna, fuq artal. Mad-dawra hemm pittura b'dehriet tat-Testment il-Qadim, u hemm ukoll il-"Visitors' Book", tal-parċimina. Fih issib ismijiet ta' nies kbar u żgħar, foqra u għonja, għorrief u njuranti, li ġew minn bgħid u minn qrib biex iżuru l-quċċata ta' Sinaj minn fejn Alla tagħa l-Liġi tiegħu. U dawn il-Pellegrini ma ġewx il-lum jew il-bieraħ, iżda mijiet ta' snin ilu, u jibqgħu jiġu sa kemm iddum wieqfa l-knisja mqaddsa. U jien ukoll, u sħabi, niżżilna isimna fuq dik il-parċmina li ma tintemm qatt, bis-saħħa tal- għożża li jgħożżuha l-Patrijiet Griegi.

Dawk li kienu sa jqaddsu fuq il-muntanja, ħarġu l-affarijiet, jiġifieri l-abiti sagri u l-kalċijiet żgħar, li konna nġorru magħna kull fejn immorru. Kellna korporali li kienu jistgħu jintużaw flok ir-rħama; konna nifirxuhom fejn inkunu sa nqaddsu u niddubbaw kif nistgħu. Il-ftit li kienu sa jqaddsu, ħejjew ruħhom malajr u bdew il-quddiesa. Trid tara hemm, l-offerta tal-quddiesa fejn darba l-Mulej Alla deher lil Mosè u tah il-Liġi l-Qadima! Mosè wkoll offra sagrifiċċju, b'tifkira u figura tas-sagrifiċċju li kellu jwaqqaf Ġesù Kristu, mijiet ta' snin wara. U hawn, issa, dan is-sagrifiċċju qegħdin noffruh aħna, fost il-ġmiel tal-muntanja. fejn ir-ruħ ma tistax ma tħosshiex qrib lejn Alla, l-Ħallieq tagħha.

Kif kull ħadd temm il-quddiesa u kiel xi ħaġa milli ġibna magħna, il-Professur ġabarna ħdejh u beda jfissrilna l-punti ewlenin tar-rakkont Bibliku tas-Sinaj u tal-postijiet fejn ġraw il-ġrajjiet hekk importanti fl-istorja tad-dinja kollha kemm hi.

Mill-quċċata wieħed jista' jilmaħ ma' dwaru ċirku kbir ta' qċaċet tal-iġbla ta' Sinaj; aktar ma dan iċ-ċirku jitwessa' u jitbiegħed, aktar jitbiddlu l-lwien minn iswed jgħaddi għall-ikħal, u l-ikħal jintemm fl-abjad, sa kemm imiss ix-xefaq tal-Baħar l-Aħmar, fuq iż-żewġ naħat tal-Peniżla ta' Sinaj: il-Golf ta' Swejz naħa, u l-Golf ta' Għaqba, in-naħa l-oħra. Hi dehra li trid taraha, biex tifhem sewwa kif inhi; u jekk taraha darba, ma tinsieha qatt aktar. Fost dak il-ġmiel tal-ħolqien, xhieda ħajja tal-kobor u l-għerf u l-qawwa u s-setgħa t'Alla, Mosè ra l-Glorja tal-Mulej, u ha minn għandu l-Liġi li kellha tmexxi l-Poplu ta' Israël lejn Kristu, sa kemm seħħet il-Fidwa.

Kif l-Israëlin waslu ħdejn Sinaj, waqqfu l-għerejjex tagħhom fil-wied, taħt ir-riħ tal-iġbla. Mosè tala' fuq il-Muntanja u hemm Alla qallu li jekk il-Poplu jwiegħed li joqgħod għal li għidlu Hu, ikun il-Poplu tiegħu. "Intom rajtu x'għamilt lill-Eġizzjani, u rfajtkom fuq ġwienaħ ta' ajkla u ġibtkom lejja. U issa, jekk intom tisimgħu tajjeb kliemi, u tħarsu l-għaqda tiegħi, tkunu l-maħturin tiegħi fost il-ġnus kollha, għax tiegħi hi l-art kollha. Intom tkunu għalija

saltna ta' qassisin, ġens imqaddes" (Esodu, XIX, 4—6).

Il-Poplu wiegħed li jagħmel li jgħidlu l-Mulej. Mosè raġa' tala ħdejn Alla. Il-Mulej kellu jidher u jkellem lil Poplu minn fuq il-quċċata tlett ijiem wara." U fit-tielet jum, massebħ, kien hemm ragħad u beraq, u sħaba sewda fuq il-Ġebel, u daqq ilbuq iżarżar qawwi; u n-nies kollha li kienu fil-għarejjex triegħedu. U ħareġ Mosè u n-nies mill-għarejjex, jiltaqgħu m'Alla, u waqfu għal taħt il-ġebel. U Ġebel Sinaj kien idaħħan kollu, kien niżel fuqu l-Mulej fin-nar; u kien tiela' d-duħħan tiegħu bħal duħħan ta' forn. Kien jitheżżeż il-Ġebel kollu qatiegħ, u kull ma jmur kien iżjed jitqawwa daqq illejn il-Mulej. Ma jistax il-Poplu jitla' Ġebel Sinaj, għax int wissejtna u għidt: 'Agħmel mifred ma' dwar il-Ġebel, u żommu b'imqaddes'. Qallu mbagħad il-Mulej: 'Mur, inżel u arġa' itla', int u Arun miegħek Imma l-qassisin u n-nies ma jersqux biex jitilgħu ħdejn il-Mulej, li ma jħebbx għaliehom'. Niżel Mosè, ħdejn il-Poplu" (Esodu, XIX, 16-25).

Mosè mbagħad qralhom il-Liġi kollha. Huma ġeddew il-wegħda li kienu għamlu qabel u offrew is-sagrifiċċji. Mosè raxxhom bid-demm tal-vittmi u lissen dan il-kliem: "Dan hu demm l-Għaqda li rabat il-Mulej magħkom fuq dan il- kliem kollu" (Esodu, XXIV, 8). U bl-istess kliem, u s-sagrifiċċju tiegħu n-nifsu, kellu

Sinaj — Il-wetgħa, bil-kappella ta' Sant Elija, u qrib tagħha is-siġra taċ-ċipress, wieqfa-wieqfa.

buq; Mosè jitkellem u Alla jwieġeb f'ragħda. Niżel mela l-Mulej fuq Ġebel Sinaj, u fuq ras il-Ġebel. U tala' Mosè. Qal imbagħad il-Mulej lil Mosè: 'Inżel wissi lin-nies biex ma jersqux iżjed lejn il-Mulej biex jaraw, li ma tmutx xi kotra minnhom. U l-qassisin ukoll li jersqu Ġesù Kristu jwaqqaf il-Għaqda l-Ġdida.

Mosè raġa' sab ruħu fuq il-Muntanja għal erbgħin jum. Il-Poplu ddejjaq u ġiegħel lill-Arun jagħmillu għoġol tad-deheb, biex jadurah, għax Mosè kien telaqhom. Hekk ħasbu. Mosè niżel bit-Twavel tal-Liġi u

meta ra dak it-tradiment tal-poplu, kisser it-twavel. Alla kien lest jikkastiga l-poplu kollu u jeqerdu għal kollox, iżda Mosè talab għalihom. Alla raġa' tah it-Twavel, u wara li kkastiga lil dawk li kienu xewwxu l-poplu, raġa' ħadhom taħt il-ħarsien tiegħu. Mosè, fuq il-Muntanja, mħabba t-tlaqqiegħ tiegħu m'Alla, tbiddel wiċċu, hekk li l-poplu ma felaħx iħares lejh u kellu jgħatti wiċċu bi star.

mejna, il-ħin daħal ġmielu, u rħejnielha lejn il-Monasteru. Din iddarba ħadna triq oħra, jew aħjar, għaddejna min-naħa l-oħra tal-muntanja, fejn hi aktar wieqfa, iżda l-Patrijiet ħasbu biex bis-sabar kollu ħaffru taraġ, ta' m'hux anqas minn tlett elef tarġa; il-ħażin hu li m'humiex kollha daqs wieħed, għal hekk jgħajjuk xi ftit ,u jekk ma toqgħodx b'għajnejk miftuħa, malajr tħalli riġlejk hemm. Imma aħna dak il-

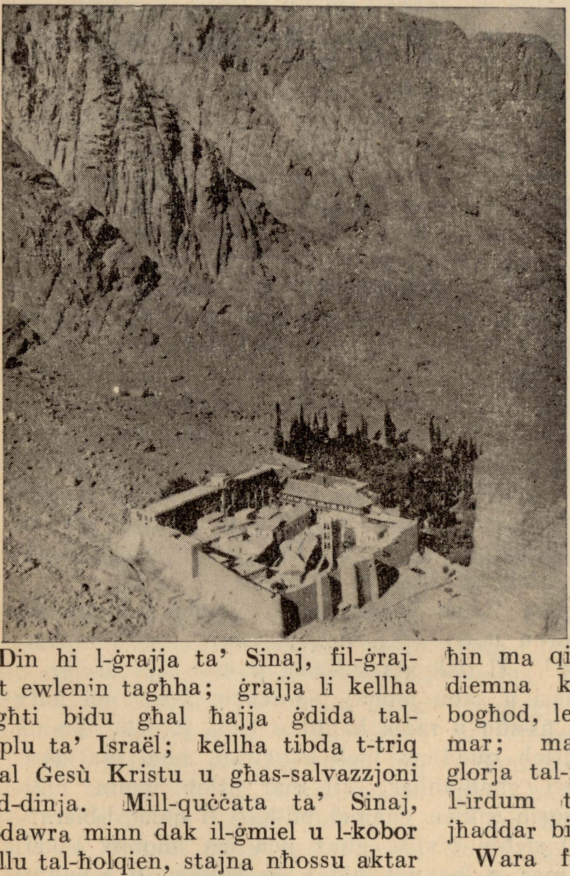

Sinaj — Dehra tal-Monasteru ta' Santa Katarina, kif wieħed ikun nieżel minn Ġebel Musa.

Din hi l-ġrajja ta' Sinaj, fil-ġrajjiet ewlenin tagħha; ġrajja li kellha tagħti bidu għal ħajja ġdida tal-poplu ta' Israël; kellha tibda t-triq għal Ġesù Kristu u għas-salvazzjoni tad-dinja. Mill-quċċata ta' Sinaj, imdawra minn dak il-ġmiel u l-kobor kollu tal-ħolqien, stajna nħossu aktar x'jiġifieri l-kelma t'Alla, ħanin, daqs kemm hu qawwi u għaref.

Sa kemm għadda dan kollu li semħin ma qisna xejn minn dan. Quddiemna kien hemm, il-bogħod il-bogħod, lejn ix-xefaq, il-Baħar l-Aħmar; ma' dwarna, mbagħad, il-glorja tal-iġbla ta' Sinaj; u taħtna l-irdum tal-wied, bil-qliegħ tiegħu jħaddar bil-palm, il-banana u l-frott.

Wara ftit minuti li konna ilna neżlin, insibu ruħna f'daqs xej ta' wesgħa qisha setaħ, tħares għal fuq il-wied. Hawn tinsab knisja żgħira

f'ġieħ Elija; ma' ġenbha dwejra oħra u siġra taċ-ċipress wieqfa, fuq qaddha, qisha qegħda tgħasses dawk l-inħawi jwaħħxuk. Hawn il-Patrijiet jiġu darba jew tnejn fis-sena, iqaddsu u jerġgħu lura lejn il-kunvent. Jgħidu mill-qedem, li meta Elija ħarab mill-Palestina imħabba s-sultana Ġeżabel, kif naqraw fl-Ewwel Ktieb tas-Slaten, waqaf hawn f'daqs xej ta' għar sa kemm fl-aħħar deherlu Alla u ordnalu li jarġa' lejn pajjiżu.

Bqajna neżlin. Dħalna fi rdum li minnu jgħaddi t-taraġ. Hawn issib mogħdija dejqa, imsaqqfa bi ħnejja fil-blat, kemm-kemm jgħaddi bniedem. Hawnekk ġie żmien meta kien hemm Patri Stiefnu li kien miżmum b'qaddis minn sħabu, li kien joqgħod f'din il-mogħdija jilqa' l-Pellegrini li jkunu telgħin fuq il-muntanja. Dawk li kien jidhirlu li jisthoqqilhom jitilgħu, kien iħallihom jgħaddu; dawk li ma kienx jixirqilhom li jżuru l-Muntanja Mqaddsa, kien ireġġagħhom lura. U miegħu kif jgħidu l-Patrijiet, ma kontx tiċċajta. Dawk li kien iħalli jgħaddu, kienu jmorru jqerru għand wieħed Patri li kien ikun hemm apposta.

Fl-aħħar beda jfiġġ il-monasteru. Bdejna nħossu l-għejja kollha, u stħajjilna li nxommu r-riħa tfuħ talikel li kien qiegħed jistenniena. Nofs inhar kien ilu li daqq; ix-xemx kienet saħnet ġmielha, u kienet għodha ħaditna l-lanja tax-xagħri. Minn hemm fuq, il-monasteru tistħajjlu fortizza, u ta' bilħaqq, hu mibni biex jagħmilha wkoll ta' fortizza. Wasalna, dħalna mill-bieb id-dejjaq, u wara doċċa friska, morna nieklu ikla bilkif.

IZ-ZEWG TALLABA

Quddiem il-bieb tas-Sultân, kienu jmorru jitolbu żewġ tallâba. Wieħed kien jgħajjat: "Allâh Kerîm!" (*) u l-ieħor: "Ja Allâh, agħti s-saħħa lis-Sultân!" Darba s-Sultân għajjat lil Ważîr u qallu: "Hemm dawk iż-żewġ tallâba, quddiem il-bieb, agħtihom ħasi mixwi kull wieħed. Imma lil dak li jgħajjat: 'Allâh Kerîm', tih il-ħasi moħxi bil-ħaxu, u lill-ieħor, li jitlob għalija, agħtihulu moħxi bil-flus tad-deheb".

Hekk għamel il-Ważîr. Imma kif it-tallâb li jgħajjat 'Allâh Kerîm' ħa l-ħasi, u kien sejjer lejn id-dar, l-ieħor għajjatlu u qallu: "Tridx inbiegħlek il-ħasi tiegħi, ħalli jkollok tnejn? Jien flûs irrid, u ma għandix mara u wlied, bħal ma għandek int, lil min nitimgħu!"

It-tallâb tal-ewwel wiegħbu: "Jien kieku nixtrih, imma ma għandix fuqi ħlief bixlik (ħames soldi u nofs)". "Kollox sewwa,", qallu l-ieħor, "ħu l-ħasi u agħtini l-bixlik". U dak xtara l-ħasi u mar lejn id-dâr.

It-tallâb, kif qasam il-ħasi u sabu moħxi bid-deheb, feraħ ma nafx kemm. L-għada kera kamra fis-sûq u rama ħanût u beda jbiegħ. Imma t-tallâb l-ieħor raġa' mar jitlob quddiem bieb is-Sultân, bħal ma dâri. Semgħu s-Sultân, u stagħġeb għall-aħħar, kif mar jitlob hemm millġdid, u bagħat lil Ważîr isaqsih x'kien għamel bil-ħasi li qala' l-bieraħ. Qallu t-tallab: "Begħetu lil sieħbi bixlik, għax jien ma nħobbx l-ikel, inħobb il-flûs." Il-Ważîr mar u baxxar b'dan lis-Sultân, u s-Sultân wiegħbu: "Issa qiegħed nara li Allâh aktar iħobb lil min ifaħħar lilu, inkella lil min jixtieq il-ġid lili!"

(*) "*Kerîm*" *jiġifieri* "*li jipprovdi*", "*ġenerus*".

IS-SIGRA TAL-MADONNA F'MATARIJA

Mill-Kajr sa Matarija, daż-żmien, tista' tmur f'għoxrin minuta; imma fiż-żmien li r-rkub kien isir biss fuq l-iġmla u l-ħmir, ma kontx tasal f'anqas minn sagħtejn. Jekk imbagħad taħseb li Ġesù u Ommu, Mirjam, anqas biss kellhom ħmara fuqhiex jirkbu, u li Ġesù kien għadu żgħir ħafna, tifhem malajr, li għal kemm telqu mill-Kajr fil-għodu bikri, ma waslux Matarija ħlief għal xi nofs inhar.

Dak il-ħin, is-sema kien donnu koppla taċ-ċomb abjad. Ix-xemx twaddab ir-raġġi jaħarqu tagħha fuq it-toroq tar-ramel jikwi. Ma' tul ittriq kollha ma nħassetx fewġa li fewġa, u mis-siġar ma ċċaqalqitx werqa. Mirjam u Ġesù kienu mexjin qalj-qajl, kemm-kemm jifilħu jitħarrku taħt dik ix-xemx ħarxa; il-għaraq ta' xbinhom nieżel ma' wiċċhom, u jqattar fl-art, u griżmejhom niexfa qoxqox bil-għatx.

Mirjam, kieku setgħet, kienet tħallas il-ftit tal-flus żgħar li kellha f'butha biex tixtri bieqja ilma għal binha, li għal kemm ma qalx kelma, kienet tarah, ta' kull ħin, jgħaddi lsienu fuq xufftejh niexfa, u jieħu nifs qawwi, biex iberred griżmejh. Dak is-sajf kien sajf ta' sħana aqwa minn sjuf oħra, li qata' n-nixxiegħat u ġiegħel jitfarfar iż-żahar minn fuq is-siġar; nixxef il-ħaxix, u xaqqaq saħansitra il-qiegħa tal-art jiebsa.

Mirjam ferħet meta rat l-ewwel djar bojod ta' Matarija. Qrib irraħal kien hemm bir li jimla minnu kull ħadd. Mela, ħasbet, il-għatx li kien ilu jaħqarhom is-siegħat, lilha u liċ-ċkejken tagħha, kien qorob għal tmiemu!

Imma l-bir ta' Matarija ma kienx bir bit-taraġ, li jibqa' nieżel sa xifer l-ilma, bħal ma kien il-bir ta' Silwan f'Ġerusalem. Anqas ma kien għamla ta' ħawt, li l-ilma tiegħu jasal sa fommu, li setgħu jixorbu minnu billi jgħaqqdu kaffejn idejhom ma' xulxin, u jerfgħu l-ilma bihom, bħal bieqja. Dan kien bħal bir ta' Ġakobb, fil-wied ta' Sikar: bir imħaffer fil-blat, u bil-fuqani tiegħu mibni bil-ħaġar, u fuq fommu ħerża. L-ilma ta' dan il-bir ma kienx biered wisq, anqas ħelu wisq, imma sħajjen, u jagħti fl-imluħa. B'dana kollu, billi ma kienx hemm ħliefu, in-nies ta' Matarija kienu jgħożżuh, u fuqu għamlu ġarriera, u magħha mdendel ħabel bis-satall, biex min ikun għaddej, jekk ikun bil-għatx, jixrob minnu.

Imma meta resqu fuq il-bir, Mirjam u binha, inħasdu, għax is-satal ma kienx hemm; xi tfal imqagħrba, jew xi Fellah li kien għaddej, jaraw li ma kien hemm ħadd iħares, ħallew l-ħabel bis-satal b'kollox u ħaduhom. Iċ-ċkejken Ġesù, jara hekk, li t-tama li kellu fallietlu, ħariġlu d-dmugħ minn għajnejh, u mar xteħet fl-art bil-qegħda, fid-dell ta' ġummajża nofsha meħrufa, fuq roqgħa ħaxix niexef. Biex jimlew l-ilma ma kellhomx; biex jixorbu, kellu jiġi jimla xi ħadd; kellhom mela, jistennew, min jaf sa meta!

Damu jistennew biċċa sewwa. Flaħħar jaraw ġej qassis Pagan, talalla Api, li kellu miegħu lsir b'satal

u ħabel f'idu. Ġesù, jara lil-lsir jimla l-ilma, resaq bil-qima lejn il-qassis u qallu: "Ja sid, Ommi u jiena għatxanin wisq, u ma għandniex biex nimlew l-ilma; trid, jekk jogħġbok, tagħtina ftit ilma mis-satal, tiegħek, biex nixorbu?" Il-qassis xeħet ħarsa kerha lejn it-tifel, li minn ħwejġu kien jidher li hu Lhudi,

Matarija l-Eġittu, ħada l-Kajr — Is-siġra tal-ġummajż, nofsha niexfa, li qagħdu għad-dell taħtha Ġesù Bambin u Ommu Marija, ma' ġenb il-bir tar-raħal.

u li kien bin il-foqra, u wieġbu bil-herra: "Ma rridx li s-satal tiegħi jmissuh nies foqra u għariba bħalkom. Kif nista' nqaddem l-ilma lill-alla tiegħi, jekk is-satal li bih imlejtu, ikun imniġġes bix-xuftejn ta' nies tax-xorta tagħkom?" Għal hekk amar lil-lsir li jbidded fl-art l-ilma li kien fadal u jimxi miegħu lejn ir-raħal.

Għadda ftit tal-ħin, u deher ġej raġel ieħor, riekeb fuq ħmar imżejjen, li kif ra l-bir, niżel, u ġieb satal u ħabel, u mela l-ilma u xorob, u seqa lil ħmaru. Kif ra dan, iċ-ċkejken Ġesù resaq lejh u talbu: "Ja sid, Ommi u jiena bil-għatx ħafna; u ma għandniex satal biex nimlew l-ilma. Jekk jogħġbok, henn għalina, u agħtina ftit ilma mis-satal tiegħek!" Dak ħares lejn it-tifel, flieħ minn fuq s'isfel, għaraf li kien Lhudi, u kemmex xuftejh u ċaqlaq rasu, u rikeb il-ħmar, u bla ma tkellem, baqa' sejjer.

Stennew ftit ieħor, u raw riesaq lejn il-bir wieħed bejjiegħ Lhudi. Qalb Mirjam inmtliet bit-tama għaddehra ta' wieħed mill-art tagħhom. Ġesù, jarah jimla, talbu ftit ilma; imma anqas dan ma kellu ħniena. Ħares b'ħarsa ta' tmaqdir lejn iċ-ċkejken u Ommu, u qal b'leħen imqit: "Xi dwejjaq, dawn it-tallaba! Dejjem jiġru wara dak li jkun u jittallbu! Ħtija tagħhom anqas belgħa ilma ma tista' tixrob bis-sliema!" U telaq jgħaġġel lejn ir-raħal.

Qabel laħaq għab il-Lhudi, dehret ġejja mara Masrija. Kienet fqira, bħal Mirjam, jekk m'hux aktar minnha. Kienet tidher imnikkta u għajnejha bid-dmugħ, u qisha anqas intebħet bihom. Imliet iż-żir u kienet sejra, meta ċ-ċkejken Ġesù resaq lejha u qalilha: "Mara, jekk jogħġbok, trid tagħtina ftit ilma miż-żir tiegħek, biex nixorbu Ommi u jiena? Għandna l-għatx, u ma għandniex biex nimlew l-ilma."

Il-mara bil-għagla newwlet iż-żir lill Mirjam, li sqiet lil Binha u xorbot hija; u newwlet iż-żir lill mara u

żżietha ħajr bil-qima. Il-mara qegħdet idha fuq xagħar Ġesù u qaltlu bid-dmugħ f'għajnejha: "Jien ukoll għandi tifel daqsek! Bħalek sabiħ, u bħalek tajjeb u bil-għaqal, imma m'hux qawwi sħiħ bħalek! Minn ġimgħa 'l hawn qabdu deni qawwi, u qegħda nibża' li dal-waqt imutli! Biex inxarrablu wiċċu, ħalli ntaffilu s-sħana, ġejt hawn nimla daż-żir bl-ilma!" U bdiet tibki.

"La tibkix, mara!" qalilha Ġesù, ijħares lejha. "Isqi ftit ilma lill-ibnek, minn dan li xrobt minnu jiena, u tara kif malajr jgħaddilu, u jieħu s-saħħa. Talli int kont twajba magħna, u tajtna nixorbu, lili u 'l Ommi, jiena wkoll irrid inkun tajjeb miegħek. Mur bis-sliema; jitqawwa t-tifel tiegħek!"

U l-mara l-Masrija ħasset fiha twemmin sħiħ fil-kliem ta' dak it-tifel Lhudi, u marret lejn id-dar, u sqiet ftit ilma lit-tifel, u xarrbitlu wiċċu, u f'daqqa d-deni għaddielu!

* * *

Il-għada fil-għodu jkien hemm ġemgħa kbira ta' nies ħada l-bir ta' Matarija; kull ħadd mistagħġeb! Għax l-ilma ta' dak il-bir, minn sħajjen, sar kiesaħ, u minn mielaħ, sar ħelu manna! U s-siġra tal-ġummajż, minn meħrufa, mtliet bil-frott u l-weraq; u l-ħaxix ta' taħtha, minn niexef, ħdar, u bejnu, nibet xitel tal-balsmu, ijgħaxxi bil-fwieħa!

U sal-lum, f'Matarija, fl-Eġittu, għadhom imorru n-nies, jixorbu minn Bir il-Ħelu, u jżuru Ġnien il-Balsmu, li nibet fejn qattar il-għaraq taċ-ċkejken Ġesù, u jbusu l-ġummajża, il-lum mejta, li tat id-dell tagħha lil Ġesù u lill-Ommu.

FRA KRISPIN O.F.M.

QWIEL TAL-PALESTINA

Il-kotra tagħleb ix-xaġâgħa. "Xaġâgħa" tfisser qlubija, *kuraġġ*; il-bqija tal-kliem kollu Malti. Irid jgħid il-qawl, li drabi m'hux għajb li l-bniedem jingħaleb, meta għal wieħed ikun hemm żewġ egħdewwa jew tlieta. Bil-Malti ngħidu: "Il-kotra tagħleb is-saħħa".

Il-ekel luqme-luqme, wax-xireb qubbe-qubbe. L-ikel (għandu jkun) loqma-loqma (bil-ftit il-ftit) u x-xorb boqqa-boqqa. Fi kliem ieħor, l-ikel u x-xorb għandu jkun bil-qajl, għax jekk tiekol u tixrob bil-għaġla, in-nies jgħidu li donnok qatt ma rajt ħniena t'Alla; u huwa ħażin għas-saħħa.

GĦAL AWISSU LI ĠEJ:—

PELLEGRINAGG MALTI GHAT-TERRA SANTA

Immexxi Mill-Wisq Reverendu

Patri Lettur NIKOLA MAGRO O.F.M.

ID-DETTALJI JINGHATAW 'IL QUDDIEM.

MIN KIENU IL-GNOSTKI. (*)

(*Din il-kitba meħuda u mqassra mill-ktieb: "Manuale di Storia Ecclesiastica" miktub mir-Rev. P. Albers. D. C. D. G. mitbugħ fl-istamperija Pontifiċja ta' Torin fl-*1913.)

Id-dîn, jew filosofija tal-Gnostki, isthajjilha sigra b'ħafna frieghi, li, kull fergħa ma hix sewwa-sew bħall-oħra. Għax il-Gnostki kienu għadd kbîr ta' nies, maqsumîn f'xirkiet, li dafru ma' xulxîn, ħafna tagħlîm u fehmiet tad-djiena u tal-għerf Xerqija, mat-Tagħlim Nisrâni. L-ewwel ħaġa li jiċħdu hi t-tagħlîm tal-ħolqien, kif jgħiduh l-Insâra; u jdaħħlu bħal bidla t-tagħlîm u l-fehmiet tagħhom, tal-*emanazzjoni*, jew "tnissîl" u d-*dwaliżmu*, jew iż-"żewġt irjûs" (Alla u l-materja), li minnhom inħalaq l-univers; u b'dan ukoll ifissru l-miġja ta' Kristu fid-dinja u l-fidwa tagħha minnu. Il-ħrejjef tal-allât tal-Pagani, il-misteri tagħhom, u saħansitra l-astroloġija, huma mdaħħlîn ukoll fit-tagħlîm tal-Gnostki. Il-Kaldîn, l-Indjani, is-Surijîn u l-Masrijîn, kollha għandhom xi ħaġa li l-Gnostki daħħlûha fit-tagħlîm tagħhom. Il-Fidi bidlûha mal-*Gnosi*, li kienet bħal għelm, imħallat b'fehmiet ta' wisq xorta, li n-nies tax-xirkiet tagħhom kienu jemmnu li huma biss kellhom il-ħîla li jagħarfuh sewwa; u għal hekk semmew lilhom infushom "Gnostki", jiġifieri l-*Imgħarrfîn*.

Il-Gnostki kienu jgħidu: "Jekk Alla huwa bla tarf, u tajjeb f'kollox, mela, minn fejn huwa ġej id-deni li naraw fid-dinja?" U: "Kif jista' Alla, li hu Rûħ safja, ikun il-ħallieq ta' dinja materjali?" U din l-oħra: "Minn fejn hu ġej il-għemîl ħażîn li jagħmlu n-nies, jekk Alla li ħalaq in-nies, huwa tajjeb u siedaq bla tarf?" It-tweġiba għal kull mistoqsija minn dawna, li hi mogħtija sa fil-kotba tal-Għaqda l-Qadima, għaliehom ma hix biż-żejjed. Anqas it-tagħlim tal-Insâra fuq kif sata' Kristu jifdi lid-dinja, ma kien jogħġobhom. Għal hekk, xeħtu kollox wara daharhom, u hejjew ruħhom biex ijsîbu tweġibiet kif jaqbel u jogħġob lilhom. Hekk, minn zokk u għerq waħda (jiġifieri mit-"tnissîl", jew fehma li kull ħaġa tnisslet minn oħra; u miż-"żewġt irjus", Alla u l-materja) ħarġu dawk ix-xirkiet Gnostki kollha li kellhom bħal xulxîn dan li sa nsemmu hawn taħt.

a). Alla huwa dagħbien li ma jistax jinqies (bil-Grieg: *Bythos agnòstos*), u huwa l-bidu ta' kull ħâġa perfetta. Ma tistax tagħmel ħjiel tal-mogħdija minn dak li hu "bla tarf", għal dak li hu "bit-tarf", jekk qabel ma ddaqqasx lill-Alla; u minn kollu tagħraf biss sehem minnu. La darba jitwemmen li Alla jaħseb; li Alla hu qawwi; li hu jgħîx; li hu għaref u li hu qaddîs, mela l-egħmejjel tiegħu joħorġu minnu. Dawn il-egħmejjel, aktar ma jitbiegħdu minnu, aktar tonqos it-temma jew *perfezzjoni* tagħhom; b'dana kollu dejjem jibqa' fihom xi sehem żgħîr minnu. L-isem ta' dawn il-egħmejjel kollha flimkien, huwa eön (bil-Grieg: *aiòn*, jiġifieri *ta' dejjem*) li għad li ma jagħarfux lilhom infushom, huma f'Alla minn dejjem ta' dejjem. Il-għaqda flimkien ta' dawn l-eöni (li l-għadd tagħhom kif iżommu x'uħud, huwa 365) tissemma *Plèroma*, jew: *Milja tal-Ħajja t'Alla*. Kif jemmnu wkoll xi xirkiet tal-Gnostki dawn l-eöni huma

rġiel u nisa, u joqogħdu dejjem tnejn-tnejn, raġel u mara, flimkien.

b). Biex jifissru l-bidu tad-dinja, li tidher u tinħass, il-Gnostki kienu jemmnu li kien hemm bħal alla ieħor minn dejjem, li hi l-*materja* eterna (bil-Grieg: hyle), jew dik il-ħâġa li Gnostki oħrajn jgħidulha s-saltna tad-dlamijiet, li kellha bħala sidha lill-Emîr id-Dlâm. Mill-eön tal-aħħar Plèroma jew *għaqda*, għadda sehem żgħir mill-qawwa tal-ħajja t'Alla għal materja; jew kif jgħidu oħrajn, ħadha b'saħħa Emîr id-Dlâm, u hekk ġara li l-materja saret ħajja. Imbagħad id-Demijurgu (jiġifieri għammiel id-dinja), li kif jifhmu ħafna kien eön minn tal-aħħar, kif jgħidu oħrajn kien qaddej ta' Emîr id-Dlâm, sawwar din id-dinja tal-materja u ħażîna, u n-nies ukoll. Nies id-dinja jinqasmu fi tliet qasmiet: il-Pnewmâtki, (jew Ruħijin) li fihom il-materja mdawla tal-Plèroma hija aktar mill-materja mdallma, li huma l-Gnostki nfushom; il-Psîkiki (jew Hajjîn), li fihom il-materja mdawla u l-materja mdallma huma daqs xulxîn, li huma l-Insâra; u l-Iliki (it-Tajnîn), li fihom il-materja mdallma hija aktar mill-materja mdawla, li huma l-Pagâni. Id-Demijurgu li sawwar id-dinja u n-nies li fiha, huwa wkoll il-Ħâkem tal-Univers, u kien hu dak li għamel il-Għaqda l-Qadîma, jiġifieri d-Djiena tal-Lhud li kellha tħejji lin-nies għal Fidwa.

c.) Dan id-Demijurgu ġej minn Alla l-Kbîr (bythos) u l-għan tiegħu hu li jeħles il-materja l-imdawla mill-jasar tal-materja l-mudlama. Għal hekk kien mibgħût eön emîn li jismu Kristu, jew il-Ħellies (Sòter), jew xi isem ieħor. Kif jemmnu ħafna xirkiet tal-Gnostki, dan l-eön ma hux mill-aktar għoljîn (jiġifieri qrîb lejn Alla), u fl-ebda xirka ma hu magħdud b'li hu nies ta' bil-ħaqq. Kif jgħîdu l-Gnostki ta' Lixandra, dan l-eön (jiġifieri Ġesù), waqt il-magħmudija fil-Ġordân, ingħaqad ma' wieħed min-nies, Kristu. Is-Surijîn li kienu jgħoddu l-materja bħala ħażîna għal kollox, kienu jemmnu li dan l-eön ma kellux ġisem tassew, imma hâ ġisem fid-dehra biss (id-Doċeti). Kristu għallem it-tagħlîm Gnostku lin-nies, u l-aktar li għallem kif għandhom jegħelbu u jżommu taħt jeddhom il-materja. Kif kienu jgħîdu x'uħud, it-tbatija ta' Kristu, kienet x'kienet (tbatija minnha jew tbatija li tidher biss), kellha wkoll dan il-għân; imma kif jgħîdu oħrajn, il-ħtija tagħha hu d-Demijurgu, biex iżomm taħt jeddu lin-nies tad-dinja. Il-Fidwa, kellha s-siwi sħîħ tagħha għal Pnewmâtki (Gnostki) biss. Il-Psîkiki (l-Insâra), għandhom xi tama; l-Iliki (il-Pagâni), ma għandhom xej.

d). Il-qawma tal-imwiet, sewwa ta' Kristu kemm tan-nies kollha fl-aħħar tad-dinja, ma tissemma xej fit-tagħlîm tal-Gnostki.

e). Tmiem id-dinja jkûn: ir-rġugħ tal-għaqda flimkien, jew Plèroma tal-frâk kollu tal-materja mdawla. Imbagħad il-materja l-imdallma, jiġifieri s-saltna tad-Dlamijiet, tkun imgħarrqa fil-mewt u d-dlâm. Dawn il-ġrajja kienu jgħidulhom bil-Grieg: *Apokatàstasis*, jiġifieri: tiġdîd tal-Univers.

f). Id-drawwiet jew *morâli* taxxirkiet tal-Gnostki, ma kienux ta' kollha xorta waħda. Dawna kienu jkunu jaqblu mal-fehma li jkollhom fuq id-Demijurgu. Id-drawwiet tal-Gnostki ta' Lixandra, kienu mbiġġlin, bejn tajbîn u ħżiena, għax il-fehma tagħhom kienet li d-Demijurgu

kien għodda f'idejn Alla. Kellhom qîma lejn iż-żwieġ, li kienu jaħsbu li kien xbîha tal-għaqda fit-tiżwiġ tal-eöni. Imma x-xirkiet tal-Gnostki tas-Surija kienu jqîsu lid-Demijurgu bħala alla ħażîn u għadu, għal hekk bħâlu kien ħażîn il-ħulqien kollu. Għal dan kellhom mibgħeda kbîra lejn id-dinja tad-Dlâm. U uħud minnhom kienu jinfexxu dil-mibgħeda billi jkunu ħorox ma' kollox u ma' kull ħadd, saħansitra magħhom infûshom (Enkratiti). Oħrajn kienu jûru dil-mibgħeda billi jiksru kemm jistgħu l-liġijiet kollha, naturâli u morâli (l-Antitatti u l-Antinomisti)

Il-Gnostki kienu jinsâbu saħansitra fi żmien l-Appostli. Kienu fl-aqwa tagħhom għal ħabta tat-Tieni u t-Tielet seklu; imbagħad bdew jonqsu bil-ftit il-ftit, sa kemm kienu għoddhom għebu għal kollox għal aħħar tas-seklu Erbgħa. Wisq Gnostki fid-dieher kienu jibqgħu magħqudîn mal-knisja Nisranija, u kienu jagħmlu ta' bir-ruħhom li jemmnu. Kienu jżommu l-fehmiet tagħhom moħbija f'qalbhom, imma bil-moħbi kienu jagħmlu minn kollox biex jiġbdu lejhom kemm Insâra jistgħu. Meta ma jifilhûx aktar, imbagħad, kienu jitilqu u jmorru max-xirka li kienu l-aktar jaqblu magħha.

Fra EPIFANJU XARA
O.F.M.

(*). Is-sena l-oħra, fil-għadd 3 ta' dan il-Qari, f'nota faċċata 83, għedna li jista' jkun li xi darba niktbu xi ħaġa fuq il-Gnostki; hawn, żammejna kelmitna, u ġibna kitba qasira fuq x'kienu huma, u x'kienu jemmnu dawk in-nies. Kif jidher minn dil-kitba qasira ħafna mill-fehmiet tagħhom kienu qishom thewdin tal-imġienen; għax fl-aħħar hemm jaslu dawk li jidħrilhom li jafu dak li ma jistgħux jafuh. Il-Gnostki ntemmu għal ħabta tal-aħħar tas-seklu Erbgħa u l-bidu tas-seklu Ħamsa, imma il-lum ukoll hawn eluf kbar ta' nies li jemmnu tagħlim għarîb, bħal ma huma l-*Mormons*, il-*Jehova's Witnesses*, l-*Adventists* u oħrajn, li (nizżu ħajr 'l Alla), hawn Malta ma nafux bihom. Meta tara dan, tħossok donnok trid tgħîd li kellu raġun Brigella, meta (kif jgħidu n-nies) kiteb fuq bieb l-Isptar tal-Moħħ: PLURES FORIS QUAM INTUS (Aktar [imġienen] barra nkella ġewwa).

QWIEL TAL-PALESTINA

Ħa li mfassad bi hubżak, jaġugħ kull meta xafek. *Min hu mdorri jiekol minn għandek, jagħtih il-ġugħ kull meta jarak.* Qawl tal-Għarab, li fosthom hemm ħafna faqar.

Għîxet in-nâs għala n-nâs; u l-kull għal Allâh. *Il-ħajja ta' kull bniedem għal bnedmin l-oħra; u l-ħajja ta' kull ħadd, għal Alla.* Jiftiehem sewwa.

LEĦEN L-ART IMQADDSA

JIXTIEQ BARKA ĠID U SLIEMA

LIL QARREJJA TIEGĦU U LIL NIESHOM U LIL ĦBIEBHOM

FIL-MILIED U L-ISTRINA

U MA' TUL KOLLHA KEMM HI S-SENA L-ĠDIDA 1963.

DISA' XHUR FIS-SALT

(*Jorbot mal-aħħar ħarġa*)

Fis-Salt hemm għâda għariba: fil-Milied, u fl-Għîd il-Kbîr ukoll, qabel il-quddiesa ta' nofs il-lejl (għax sa mis-sena 1928, fiż-żmien li jien kont hemm kienet issir quddiesa f'nofs il-lejl fil-Għîd il-Kbîr ukoll) il-Matutin qabel il-quddiesa, ikantawħ bil-Għarbi, ir-rġiel tal-Parroċċa. Trid târa kull raġel m'ogħla hawn, fuq il-Presbiterju liebes *iċ-ċiber* u l-għabaj, u l-ħatta fuq râsu, ikanta l-lezzjonijiet bil-Għarbi. Qabel il-lezzjoni jbaxxi rasu lejn il-kurât u jkanta l-"Jube Domine bendicere" bil-Għarbi, u jgħid: *Bârek ja sâjed*!, itawwal il-vokali kemm jista', kif inhi d-drawwa t'hemmekk.

Drawwiet gharîba għandhom ukoll f'dak li hu żwieġ. Iż-żagħżugħ li jrid jiżżewweġ, ikollu jagħti l-flûs lil missier ix-xebba. Dak iż-żmien li kont hemm jien, ta' xebba li jkollha kollox kif imur, jiġifieri: tkun sabîħa żgħîra fil-għomor, f'saħħitha sew u bil-għaqal, kien jeħtieġ li jagħtih mitejn, jew mitejn u ħamsîn lîra. Ta' oħrajn, li ma jkunux sbieħ, jew li jkollhom xi nuqqâs, jew ftit kbâr fiż-żmien, jitħallas anqas. Ġie li l-missierijiet jibdlu l-bniet; jiġifieri: kull wieħed miż-żewġt irġiel, ikollu għażżwieġ tifel u tifla. It-tifla tal-wieħed, jiżżewwiġha t-tifel tal-ieħor, u bil-maqlûb, iṭ-tifla ta' dak jiżżewwiġha t-tifel ta' dan. Meta jsîr hekk, flûs ma jitħallsu xej. Il-bniet jiżżewġu l-aktar ta' ħmistaxer sena, u drâbi qabel ukoll. Jekk tifla taqbeż it-tmintax, tkun magħdûda li kibret iż-żejjed. Is-subjien jiżżewġu l-aktar bejn il-għoxrîn u t-tletîn sena, biex ikollhom żmien iġemmgħu l-flûs li jridu jâgħtu lil missier il-għarûsa. Jekk raġel jormol, qisu dejjem jarġa' jiżżewweġ, imqâr ikollu sebgħîn sena.

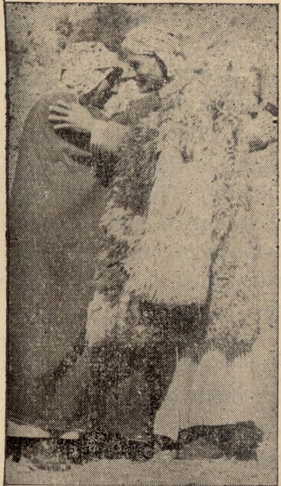

Is-Salt — Kif jilbsu r-rġiel tat-Transġordanja Tal-lemin liebes il-farwa, u tax-xellug liebes il-għabaj.

Nies li jibqgħu għożżieb għomorhom kollu minn rajhom, f'dawn l-artijiet ma jinsabux. Hemm irġiel li biex jiżżewġu jissellfu l-flûs u jdûmu mid-junîn is-snîn il-kbâr.

Mîn ikûn irîd jiżżewweġ, fit-Transġordânja, jibgħat joħtob lix-xebba m'hux ma' mara, kif kienu jagħmlu hawn Malta dâri, imma mal-kurât. Il-kurât ijmur, ma' missier il-għarûs u xi rġiel oħra għand missier ix-xebba, u joqogħdu jitħaddtu fuq mitt ħâġa barra minn fuq iż-żwieġ, għal kemm il-koll ikûnu jâfu għal fejn il-

taqgħu. Meta missier ix-xebba jġîb il-kafè lil dawk li ġew, il-kurât jaqbeż jgħidlu: "Ma nixorbûx kafè, anqas indûqu xej minn għandek jekk ma tagħtix bintek lil bin il-flien. Hu jagħtîk tagħha daqs hekk flus (jew nagħaġ, jew iġmla, jew baqar, etc.). U dak kif ikûnu miftehmîn minn qabel, jgħîdlu iwa. It-tieġ isîr filknisja bħal Malta, imma l-kliem tattberîk taż-żwieġ, il-kurât ikantaħ, jgħajjat u jtawwal leħnu kemm jiflaħ, biex iġibha bi kbîra kemm jista' jkûn. L-ikla tat-tieġ issîr id-dar.

Meta dak li jkun jiżżewweġ, ilmara tkun bħal bhima tiegħu; ara kemm, li l-Għarab għandhom dan ilqawl: *Il-mara hi mara bil-lejl; imma hi ħmara bi nhar.* U jista' jsawwatha kemm irid, u l-Pulizija ma tistax tkellmu. Jien rajt b'għajnejja fis-Salt, raġel isawwat lil mara, u hi twerżaq, fl-intrata, hada l-bieb, jagħtiha bil-ponn fuq daharha, jgħaddsilha rasha u jġebbdilha xagħarha, u Pulizija barra, hada l-bieb, iħares u ma jitkellem xej. Ijwaqqfu u jieħdu l-għassa jekk iferiha; jekk isawwatha biss, ma jkellmux.

Drawwa ħażîna tal-Insâra tas-Salt (u naħseb il-Misilmîn agħarr minnhom) li kienu għadhom ma qatgħuhiex (u anqas naħseb li qatgħuha issa) kienet il-ġl'ed. Meta jiġġieldu tnejn min-nies, nieshom, jew ħbiebhom, ma jmorrux iferqûhom, bħal ma jagħmlu hawn Malta, imma jmorru jgħinûhom jiġġieldu, jiġifieri jmorru jagħtu magħhom. Fejn ġew flidejn tnejn min-nies, kemm trodd salîb tagħqad ġlieda ta' xi għoxrîn jew tletîn rûħ, kull ħadd jagħti b'idejh jew b'li jsîb quddiemu sa ma tasal il-Pulizija. Imbagħad miskîn ilkurât, kemm ikollu jitħâbat biex jarġa' jagħmilhom ħbieb!

Hawn sa nsemmi xi ħâġa fuq tnejn min-nies li nafhom, Insara-Latini, mis-Salt, li fuq qalbhom, xjiehu u baqgħu ma żżewġux: Sâleh u Nwejser.

Sâleh kien jagħmel xi qadja fid-Dejr tal-Patrijarka (dak iż-żmien kien Mons. Luiġi Barlassina) f'Ġerusalem. Sâleh kellu xi ħamsin sena, u bix-xogħol li kien ħadem ma' ħajtu kollha kien faddal erbgħîn lira. B'dawn il-flus ried jiżżewweġ, u nies dik li ried jieħu, talbuħ il-flus quddiem. L-iblah taħomlhom! Imbagħad huma ħassru l-egħrusija, u la tawh il-"mara" anqas raddewlu l-flus. Jekk hux għal hekk jew għal xi ħaġa oħra, ftit wara l-Patrijarka keċċieħ mix-xogħol. Kien iġiblek ħnena tarah imûr jittallab xi girx minn għand il-ħaddiema l-oħra, li qabel kienu sħabu, biex jixtri xi ħâġa li jkun jeħtieġ. F'hekk wasslu n-nuqqas ta' ħsieb!

L-ieħor, Nwejser, li ma żżewwiġx, kien mis-Salt ukoll. Dan, meta sirt nafu jien kellu xi sebgħin sena, imma jekk tarah kont tgħid li għandu xi erbgħin; kien twil, wieqaf, u xagħru u l-leħja suwed. Żamm ruħu tajjeb hekk, kif kienu jgħidu, għax jiġrilu x'jiġrilu, xejn ma kien jinkedd. Kif smajtu jgħid darba lil Dun Ġubrajil, Nwejser kellu ħafna ġîd minn dâru u niesu ħadulu kollox. U hu mar jaħdem u ma ħabbel rasu xejn. Kien jaf idoqq l-armonju. Sabîħa meta drabi kien ikun idoqq l-armonju filknisja f'xi funzjoni u t-tfal ikantaw. Hu u jdoqq kien jongħos, u għal kemm ikun rieqed, l-armonju jdoqqu sew! Kemm-kemm temmen jekk ma tarax!

Dan ukoll darba ried jiżżewweġ. U ftiehmu x'erbat irġiel Insara-Latini, mis-Salt (smajtu jgħid wieħed

minnhom meta kont hemm) u râġel minnhom libes ta' mara, u l-oħrajn marru sabu lil Nwejser u qalulu li kienu sabulu għarûsa, jekk irid imur jaraha. Dak mar magħhom, u billi *hi* kienet wiċċha mgħotti b'mustaxija sewda, kif jagħmlu x-xebbiet t'hemmekk, ried ukoll jaralha wiċċha.

kien romol u ried jarġa' jiżżewweġ, imma flûs ma kellux wisq, biex jieħu għarûsa sabiħa, żagħżugħa u għaqlija. Għal hekk biex ma jibqâx bla mara, ħà waħda ta' xi erbgħin sena, kerha u belha, li ma riedha ħadd, u biex ma jingħadx li ma kienet tiswa xejn, ħallas tagħha għoxrin lira.

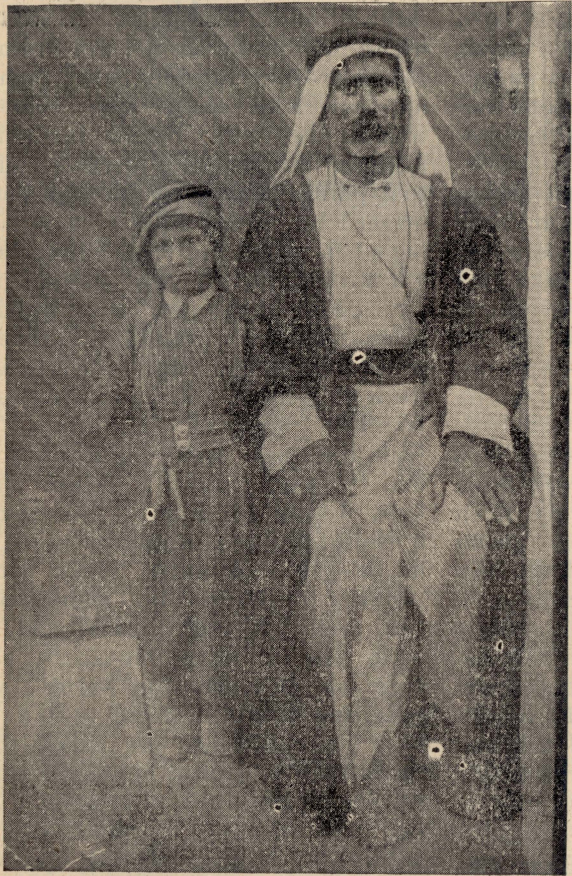

Salt, Tranġordanja. Il-Muħtâr tal-Insara Latini tas-Salt, Jusef Weġweġ jiġifieri r-Rajjes tagħhom, u ma' ġenbu ibnu li jismu Għuda.

U kixfet wiċċha u deher râġel b'leħja u baffi daqsiex! U tgħidx kemm damu jidħku bih.

Meta kont is-Salt jien, il-Muħtâr (qisu bħal Sindku) tal-Latini kien râġel imdaħħal fiż-żmien, magħlub, twajjeb, jismu Jûsef Weġweġ. Dan

Imma miskin, ħażin ħabat magħha! Ma kenitx toqgħod id-dar tagħmel il-faċendi, imma dejjem tiġġerra barra u tagħmel il-bluħât.

Darba, fil-għaxija, konna għand il-kurât (dak iż-żmien kien Dun Vergani) xi sitt irġiel, fosthom żewġha,

u hi ġiet. Fetħet il-bieb, tât it-tarbija f'idejn wieħed râġel milli kienu hemm, u bdiet taqbeż fin-nofs u tgħajjat: "Raħm is-Sultân! Raħm is-Sultân! . . . Imân, iman . . . Allah hu akbar!" (kliem li jingħad minn min ikun Lhûdi jew Nisrâni u jaqleb Mislem). U ħabtet sa tqatta' ħwejjiġha. Il-kurat qabad jgħajjat u jkeċċiha, u r-rġiel qabduha, tawha t-tifla, u tefgħuha 'l barra, u għalqu l-bieb. Hi tât daqqa ta' ponn fuq ħġieġa tal-bieb, kisritha, u baqgħet sejra.

Hemm is-Salt ukoll, kien hemm wieħed raġel Armên, Nisrani-Kattolku, miżżewweġ, imma l-mara tiegħu ma kellhiex tfâl, għal hekk ried jiżżewweġ oħra. X'għamel? Kellu għalqa ħdejn għolja, b'ħabel raba fuq u ieħor taħt. Ħaffer fil-ħajt tal-ħabel ta' taħt u għamel bħal girna taħt il-ħabel ta' fuq. Daħħal il-mara hemm ġew, taha x'tiekol u x'tixrob, u qalilha ma toħroġx minn hemm qabel ma hu jarġa' jiġi minn Ġerusalêm. Mar Ġerusalêm għand l-Isqof tagħhom u talbu l-ħalla biex jiżżewweġ. L-Isqof ra r-reġistru u qallu li fih kien miktub li hu kellu mara. L-Armên wieġbu: "Dik qegħda taħt it-trab!" u l-isqof fehem li l-mara kienet mietet, u tâh il-ħalla li jiżżewweġ, bil-miktub. U dak mar f'raħal, sab mara, ħallas tagħha u żżewwiġha.

Meta ġie s-Salt bil-mara l-oħra, il-kurât, Dun Ġubrajil, qallu: "Ma tistħix, int Nisrani u tiżżewweġ żewġ nisa?" U l-Armên wieġbu: "U int ma tistħix, Nisrani u ma tiżżewwiġx? Jien żżewwiġt tnejn biex inħallas għalik, għax inti ma ħadtx waħda."

Fil-bidu ta' dan il-kitba, semmejt id-Divân, li hemm fid-Dejr, fejn Mgħallem Rokk kien sa jbajjad iż-żewġ pitturi sbieħ li kien hemm fuq il-ħajt, qabel ma Dun Ġubrajil raġa' lura minn Ġerusalem. Id-Divan hu sala kbira bil-bankijiet mal-ħitan, u fin-nofs, faċċata tal-bieb, siġġu tad-dirgħajn; 'il fuq mis-siġġu, imdendel mal-ħajt, inkwatru kbir bir-ritratt tal-Patrijarka ta' dak iż-żmien: Mons. Barlassina. Il-kurat, drabi, fil-għaxija wara l-ikel hemmekk kien (biex ngħidu hekk) jagħti udjenza. Kien iħalli bieb id-Dejr miftuħ, u meta r-rġiel tat-Tajfa (jiġifieri tal-Parroċċa) jarawh miftuħ, jidħlu. Dak il-ħin hu kien ikun qiegħed fuq is-siġġu l-kbir, u r-rġiel joqogħdu qribu, fuq il-bankijiet. Jidħlu wieħed-wieħed, jew tnejn-tnejn, kif ikunu għaddejjin, u joqogħdu hemm, għal kenn, jitħaddtu. L-etiketta tal-Għarab hija hekk: malli jidħol ir-raġel jgħid lil kull ħadd f'daqqa: *Missîkom bil-ħajr*! (jiġifieri: *Alla jagħtikom lejla tajba*) u huma kollha f'daqqa jweġbuh: *Missîk bil-ħajr*. Imbagħad joqgħod bil-qegħda u l-kurat jgħidlu: *Missik bil-ħajr*!, u hu jwieġeb hekk ukoll. Hekk ukoll jagħmlu r-rġiel kollha, wieħed-wieħed, isellmu lil dak li daħal ġdid, u wara jibqgħu sejrin bit-taħdit, aktarx fuq iż-żriegħ, fuq l-uċuħ tar-raba, fuq ix-xita, jew fuq xi ħaġa li tkun ġrat Għammân jew Ġerusalem. Drabi l-kurat iqabbad lil koka, Omm-Nażâr, tagħmel għal kull ħadd kikkra kafè Għarbi (jiġifieri kikkra żgħira bla widna, bil-kafè qawwi, morr, bla zokkor) u drabi le. Joqogħdu hemm sa xi t-tmienja u nofs jew id-disgħa, u mbagħad jibdew ħerġin wieħed-wieħed, u jmorru lejn id-dar.

Semmejt qabel li hemm muntanja għolja, in-naħa tal-Għarb tas-Salt, jgħidulha Ġebel Għuxa. Fil-btajjel

tal-Milied, 1927 darba wara nofs inhar, Dun Ġubrajil, Dun Longo, u aħna tal-iskola, lil dil-muntanja, morna nżuruha. Biex morna hemm. l-ewwel għaddejna minn Wâdi l-Qrad, li hu ħarġa djar, jew aħjar griebeġ, fuq iż-żewġt iġnieb ta' wied dejjaq, li minn miegħu għaddejja trejqa. Innies ta' hemm għandhom ħafna klieb, u qisu fuq kull bejt kien hemm kelb jew tnejn, u aħna u għaddejjin, jarawna nies għorba, għamlulna festa: kollha jinbħu kemm għandhom saħħa! Minn hemm qbadna telgħa wieqfa, li max-xellug tagħha kien hemm wied żgħir kollu ħaxix. Għadni niftakar ġewwa dan il-wied kien hemm ħmar magħqur kollu dbâbar mitluq waħdu, jotrod 'l hawn u 'l hemm, u jnaqqar il-ħaxix. Dun Ġubrajil qalilna li dak ikun ħmar xiħ jew marid, li sidu, biex jeħles minnu, u ma jagħlfux, billi ma jkunx jiflaħ għax-xogħol, jitilqu għal ruħu. Jekk jgħix, jgħix; jekk imut, imut. Imma jekk ikun marid u jgħix, sidu jarġa' jieħdu. Fejn jorqod, ħmar mitluq hekk, fix-xitwa, f'dak il-bard tas-Salt, ma nafx. Jista' jkun li hemm xi għar u bl-lejl idabbar rasu ġewwa fih.

Bqajna sejrin mat-telgħa, u hemm ukoll kien hemm ħaġa għariba. Hemm ħaġar, tal-qawwi, lixx u mdawwar, nofsu abjad u nofsu aħmar, donnu perżut! Donnu ħaġar nofsu maħruq. Imma maħruq ma hux, daqs kemm hemm minnu. U min sa jaħraq il-ħaġar imbagħad ixerrdu waħda 'l hemm u oħra 'l hawn, mattriq? Dak il-lewn aħmar aktarx ikun hemm għax il-ħaġra fiha xi ħaġa kimika, mill-ħolqien.

Wara telgħa twila, wasalna fuq il-quċċata ta' Ġebel Għuxa, tliett-elef, u ħames mija, u sebgħa u disgħin pied (3,797) ogħla minn wiċċ il-baħar Mediteran, li jagħmlu erba' darbiet u nofs ogħla mill-ogħla muntanja li fiha Malta. Hemm fuq kien hemm dehra sabiħa, imma kesħa rqiqa, xxoqq il-għadam, f'dak il-għoli kollu, u jumejn wara l-Milied, kien hemm ukoll. Taħtek, lejn ix-xellug tara biċċa kbira mill-baħar il-Mejjet, lewnu iżraq-sewdieni, wiċċu mkemmex b'mewġ żgħir-żgħir, jiġri wara xulxin. Lejn il-lemin, il-ħondoq tal-Għor, li minn ġewwa fih għaddejja sserrep ix-xmara tal-Ġurdan, sejra lejn il-Baħar il-Mejjet. Quddiemek iġbla, u iġbla, ġewwa xulxin, u fil-bgħid il-bgħid, Ġebel ogħla mill-oħrajn, li hu Ġebel iż-Żejtun, jew il-*Muntanja taż-Żebbuġ*, qrib Ġerusalem. Fuq din il-muntanja, jekk ikollok għajnejk tajbin u tgħarrex sewwa, tara donnha ponta ta' labra, li hu l-kanpnar tal-knisja tas-Sorijiet Russi ma' ġenb Bet-Fâġ. Minn Ġebel Għuxa sa dak il-kanpnar hemm bgħid xi ħaġa mal-erbgħin mil, għaxar mili biss anqas minn Malta sa Capo Passero, fi Sqallija. Anqas temmen li jidher kanpnar bil-għajnejn! Imma tas-sew jidher, għax jien rajtu u sħabi rawħ ukoll. In-naħat l-oħra kollha għoljiet u rqajja' ħodor, fejn kien hemm ir-raba, u xi naqra ta' raħal bi ftit djar. U fis-skiet ta' dak il-għoli kien jistama jgerger il-vapur tal-art, li mill-Eġittu jieħu għas-Surija.

Fuq din il-muntanja qagħdna ndurru u nħarsu 'l hawn u 'l hemm. Kien hemm girna bla saqaf, aktarx tal-kaċċaturi, bħal dawk il-grieni li jkun hemm fuq l-imnasab, hawn Malta. Kien hemm irqajja' ta' ħamrija, u ġebel u ħaxix. Fil-ħamrija kien hemm għadd ta' braġ tat-trab, wara xulxin, bħal trejqa. Dawk il-braġ jagħmluhom annimali żgħar jgħidulhom ħlond (bit-Taljan, *talpe*, u bl-Ingliż *moles*) li jku-

nu donnhom ġrieden bla denb, lewnhom kannella, li f'ħajjet Alla, ma hawnx minnhom Malta. Dawn jagħmlu mina taħt l-art, fil-ħamrija, u jieklu l-egħruq tal-ħaxix li jsibu, għal hekk jagħmlu ħafna ħsara fil-miżrugħ. Kull kemm iniffdu l-mina għal fuq wiċċ l-art, biex jitfgħu barra l-ħamrija li jkunu qalgħu.

Dun Ġubrajil kellu ħatar bil-ponta tal-ħadid, u qagħad jara jaqbadx xi ħlonda. Joqgħod għassa fejn jara l-borġ tat-trab jiċċaqlaq, u jagħti daqqa bil-ponta tal-ħatar fuq it-trab; għax il-ħlond dak il-ħin ikun hemm, jitfa' t-trab 'il fuq bi mnieħru, u jekk jolqtu bid-daqqa, joqtlu. Imma għal xejn, għax ma qatel ebda waħda. U meta xbajna nduru u nħarsu, u x-xemx bdiet titbaxxa, qbadna neżlin lejn is-Salt aħna wkoll, ħalli neħelsu minn dak il-bard. ELSIE.

IL-MEKKA

Min jâf, int li qiegħed taqra, kemm il-darba smajt lil min isemmi l-Mekka! X'hemm il-Mekka? Il-Mekka hemm l-"Imkejjen Imqaddsa" tal-Misilmîn, istħajjilha Ġerusalêm għall-Insâra. Bħal ma l-Insâra jmorru Ġerusalêm, ijżuru l-Imkejjen Imqaddsa, hekk il-Misilmîn ijmorru l-Mekka; bilgħażla li l-Insâra jmorru s-sena kollha, meta jrîdu f'ġemgħat kbar jew żgħar, u drabi xi wieħed waħdu wkoll, waqt li l-Misilmîn ijmorru kollha fi żmien wieħed tas-sena, fix-xahar tar-Ramadân. Ijmorru xejn Misilmîn ijżuru l-Imkejjen Imqaddsa tal-Mekka? Uh! Wisq u wisq aktar milli jmorru l-Palestîna l-Insâra. Fis-sena 1957, kif kien hemm miktub fil-gazzetta tal-Mekka imsemmija: "Umm il-Qura", marru qrîb il-MILJUN! Fis-sena 1960, kif xandret din il-gazzetta nfisha, marru 750,000 (seba' mija u ħamsin elf).

Kull Mislem ħieles (li ma jkunx marîd, jew ilsîr, etċ), jekk ikollu flus biż-żejjed għan-nefqa, għandu tal-anqas darba waħda f'ħajtu, ijmûr ijżûr il- Kagħba, jiġifieri l-Maqdes il-Kbir li jinsab fil-Mekka (għax il-Mekka isem ta' belt). Kull min ijmur hemm għandu l-jedd li, wara li jarġa' lejn pajjiżu, jilbes f'rasu l-lefa ħadra, u li n-nies jgħajjtulu "Haġġ". Din iż-żjara lil Kagħba ssir b'àmar ta' Mohammed, il-profeta l-Kbir tal-Misilmîn, u dan l-àmar kitbu fil-"Ktieb Imqaddes" tiegħu, li jgħidulu l-Qorân. Fil-Qorân, Muhammed lil Misilmîn kitbilhom hekk: "Agħmlu ż-żjajjar tagħkom lill-Imkejjen Imqaddsa għall-imħabba t'Alla, imma jekk tkunu miżmûma (mill-egħdewwa) ijkun sewwa li tibdlu ż-żjâra ma' għotjiet li tistgħu tibgħatu bla ma tbatu; u sa kemm dak li tibgħatu ma jkunx għadu wasal, ma għandkomx tqarwżu x-xagħar ta' raskom. Imma jekk xi wieħed ijkun marid, jew ijkollu xi wġiegħ ta' ras, u għal hekk jitqarweż, għandu jibdel dan l-àmar ma' sawma, jew ma' għoti ta' rahma lil foqra, jew ma' xi debħiet. Meta tkunu sielmîn, min ijrîd li tiswielu aktar din iż-żjara, jagħti l-għotjiet li jista', u jekk ma jkunx jista', għandu jsum tliet sawmiet fi żmien iż-żjara, u seba' sawmiet wara, li jagħmlu għaxar sawmiet sħâħ. Dan l-àmar hu għal min ma jkollux il-familja miegħu fit-Tempju Mqaddes; imma ibżgħu minn Alla, u kunu afu li Alla jħallas bl-aħrax. Iż-żjara għandha ssir fix-xhur il-magħrufa; u kull min

f'dawk ix-xhur jagħmel iż-żjâra, ma' tul dak iż-żmien, ma għandux jersaq (lejn nisa), anqas jagħmel xi egħmil ta' għajb, anqas jiġġieled fiż-żmien taż-żjara. Il-ġid li tagħmlu, jkun jafu Alla. Ħejju dak li teħtieġu minn qabel, għat-trîq, imma l-aħjar ħaġa li jkollkom, hija l-biża' t'Alla. Ibżgħu minn Alla, mela, ja lilkom li għandkom il-għaqal! (Qoran, Sura II, 192, 193; jew 196, 197).

L-Imkejjen Imqaddsa li hemm il-Mekka huma dawn is-sebgħa:

1. *Il-Kagħba*, biċċa bini, magħmula minn ħaġar griż, qegħda f'nofs il-bitħa Mqaddsa ta-Mekka, li kif jgħidu l-Misilmîn, bnewha Abraham u Ishâk, qrib il-għajn tal-għaġejjeb. Milli jidher, imma kien xi bini żgħir ħafna, għax l-ewwel Maqdes kien bnieħ Adam malli l-Anġlu t'Alla keċċieh mill-Ġenna tal-Art. Imma dan il-bini tiegħu kien karkru u ħâdu l-ilma tad-Dilluvju (!!!).

Qabel ma beda d-Din tal-Misilmin, il-Kagħba kienet l-imkien fejn kienu jâgħtu qima lill-allât tagħhom il-Għarab Pagani, u kellhom allat biżżejjed min jgħînhom jew jgħakkishom, għax kellhom hemm 260 statwa tal-allat tagħhom. Fit-tieni sena tal-Hêġra, Muħammed ħa' l-Kagħba u waqqaf fiha l-qima tal-Misilmîn, u stqarrha bħala l-ewwel maqdes li nbena fid-dinja, għal qima 'Alla tas-Sewwa.

2. *Il-Ħaġra s-Sewda*. Din niżlet mis-sema, u meta niżlet kienet bajda daqs il-ħalib, imma mbagħad saret sewda ħtija tad-dnubiet tan-nies tad-dinja. Tinsab imħârsa ġewwa rokna mill-irkejjen ta' ġewwa l-Kagħba.

3. *Bir-Żemżem*. Bir tal-ilma ġieri, li fetħu l-Anġlu Grabiel, sabiex jixorbu minnu Ħâġar u binha Ismaël, meta kienu mitlufa fix-xôri.

4. *Wied Għarafât*. Erba' siegħat mixi fuq il-ġemel mill Mekka jinsab dan il-wied, li fih Adam u Hewwa (Eva) iltaqgħu wara li kienu ilhom mifrudin u mitlufin minn xulxin mitejn sena.

5. *Safa u Morwah*. Żewġ għoljiet ta' dan l-isem, li fuqhom telgħet tiġri u tibki Ħâġar, għax fuqhom rat il-"miraġġ" tal-ilma, u meta telgħet ma sabet xej.

6. *Mina*. In-naħa tax-Xerq tal-Mekka, fejn Abraham bena artal u kien u kollox sa jidboħ fuqu lill-ibnu Ishâk.

7. *It-Tliet Ħaġriet*, fejn ix-xitan deher lill-Ishâk bin Abraham, biex iqarraq bih, imma dan għarfu u beda jitfagħlu l-ħaġar.

Daż-żmien, għadd kbir minn dawk li jmorru jżuru l-Mekka minn artijiet imbegħda, jaslu hemm bl-ajru u jinżlu fil-mitjar ta' Ġedda. Oħrajn, li jiġu mill- qrib, jaslu hemm bil-ferrovija, jew bil-motors; u hemm oħrajn li jmorru bil-baħar. Biex jieħdu ħsieb is-saħħa taż-żawwarîn, qiegħed ikun hemm mija u ħamsin (150) tabîb. Fiż-żmien taż-żjara tas-sena l-oħra mietu sitt mija u ħamsa u sittin (665), li ma humiex wisq, meta taħseb li għadd kbîr ġmielu taż-żawwara jkunu xjuħ għall-aħħar, u hemm tagħmel sħana kbîra, wisq drabi ta' 48 grad fid-dell.

Muħammed Maħmud el-Ħamdâni.

Il-karam jagħatti kull għejb. "Karam" tfisser *ġenerosità*. Jiġifieri: dak li jgħin lil kull min ikun jeħtieġ il-għajnuna, u jagħti lil kull min jitolbu, jekk ikollu xi għajb, ħadd ma jsemmih għax jiftakar kemm nies hemm li jgħidu l-ġid fuqu.

IC-CENTENARJU TA' SAN GAKBU

L-EWWEL ISQOF TA' GERUSALEM

(Sentejn ilu, hawn Malta, ***saret tifkira ta'*** *għeluq id-Dsatax-il Mitt sena mill-miġja ta' San Pawl* ***f'artna;*** *għamnewwel f'Ġerusalem saret it-tifkira ta' għeluq id-Dsatax-il Mitt sena mill-mewt ta' San Ġakbu li bis-saħħa tiegħu ġie Malta San Pawl Mela* ***jaqbel niktbu xi*** *ħaġa fuqu u naraw ftit San Ġakbu min kien u* ***x'għamel.*** *–*

San Ġakbu twieled jew f'Nazaret, jew f'xi raħal qrib tagħha. Kien iben ta' mara jisimha Mirjam (Matt. XXVII, 56; XXVIII, 1; Ġwann, XIX, 25), li kienet jew oħt il-Madonna, inkella wlied l-aħwa (kuġina) magħha. Kellu ħutu tliet subien oħra, Jeħuda, Simgħan, u Jusef (Matt. XIII, 55), u kellu wkoll ħutu bniet, mhux magħruf kemm, imma aktar minn waħda (Matt. bħal fuq).

Ġerusalem — Xbiha qadima ta' San Ġakbu fil-Kattidral tal-Armeni. Il-kliem Għarbi ta' ħdejn rasu, jgħid: "Il-Qaddis Jagħkub, Aħu r-Rabb", li tfisser: San Ġakbu, Hu l-Mulej.

Is-sengħa tar-rġiel ta' qrabat il-Madonna kienu mastrudaxxi u bennejja għalhekk San Ġakbu qabel ma sar Appostlu, qisu ċert li kien hekk ukoll. Jidher li fost ħutu hu kien il-kbir, billi l-Appostli, wara żmien, fost it-tlitt aħwa, ħatru lilu l-ewwel Isqof, kif sa naraw 'il quddiem.

Meta Ġesù, ta' tletin sena, beda l-ħidma tiegħu bħala Messija, hekk, f'daqqa waħda, San Ġakbu, ma ħutu l-oħra, subien u bniet, kif semgħu, marru jfittxuh. Sabuh Kafar-Nahum, u riedu jeħduh magħhom lejn id-dar, Nazaret, għax ħasbuh li kien ħass moħħu b'xi qatgħa, u kien jeħtieġ il-heda u l-mistrieħ (Mark, III, 21, 31). Imbagħad San Ġakbu u tnejn oħra minn ħutu, Simgħan u Jeħuda, lil Ġesù fehmuh, u baqgħu miegħu, u kienu maħtura Appostli fost it-Tnax (Matt. X, 3-4). Ħuh l-ieħor, Jusef, m'hux magħruf x'sar minnu, għax ma jissemma aktar imkien.

San Ġakbu jidher li kien raġel irżin għall-aħħar, għax għalkemm kien magħdud b'ħu Kristu, fiż-żmien li dam miegħu, ma hux miktub, fl-Evanġelju, li qal ebda kelma, jew li

għamel xi ħaġa barranija, qatt u mkien. Dawk li kienu jħobbu juru ruħhom, kienu t-tlieta l-Magħżula: San Pietru, u ż-żewġt itfal ta' Żebedew.

Wara l-Passjoni, San Ġakbu kien wieħed minn ta' l-ewwel li ra lil Ġesù mqajjem minn bejn l-imwiet (I Kor., XV, 7; u San Ġlormu, De Viris illustribus, 2). Għax kif inkiteb mill-antik, kien għamel wegħda li ma jiekolx u ma jixrobx sa kemm jerġa' jara lil Ġesù ħaj, qawwi u sħiħ. U Ġesù fit-tielet jum deherlu; ħadlu l-ħobż u l-inbid u qallu: "Hawn ħija, kul u ixrob, għax Bin-Adam qam minn bejn l-imwiet".

Meta, Kristu tala' s-sema u l-Appostli xterdu biex ixandru t-tewba għall-maħfra tad-dnubiet, San Ġakbu baqa' Ġerusalem, mal-Madonna u San Pietru u San Ġwann. U f'Ġerusalem anqas kien imur barra jgħallem, bħal San Pietru u San Ġwann, imma kien dejjem għar-rkubtejh jitlob, jew fit-Tempju jew id-dar. Kien raġel kwiet u qaddis u kellu laqam Sâdoq (jew Sâdeq), li aktarx kien laqqmu hekk Ġesù qabel ma miet, billi kien l-ewwel wieħed fost ħutu li emmen; għax "emmen", jgħiduha "saddeq", f'dak il-pajjiż. Kellu wkoll laqam ieħor li tawhulu l-Insara Lhud: *Hlafi r-Rabb*, jew *Hlafi* biss li tfisser: *Ta' wara l-Mulej*. Minn dal-laqam il-Griegi ħasbu li missier San Ġakbu kien jismu *Hlafi*, jew *Halfi*, u kitbuha hekk: *Iakobos o tou Alfaiou*, għax "ta" u "il" bil-Palestini tinkiteb u tingħad xorta: għalhekk, *Jagħkub il-Hlafi* (jew il-Halfi) ħasbuha: Ġakbu ta' Hlafi, m'hux: Il-Hlafi, kif tassew kellu jkun.

San Ġakbu kien maħbub mill-kotra tal-Lhud Insara u mhumiex, għax kien raġel sewwa għall-aħħar, u qalbu

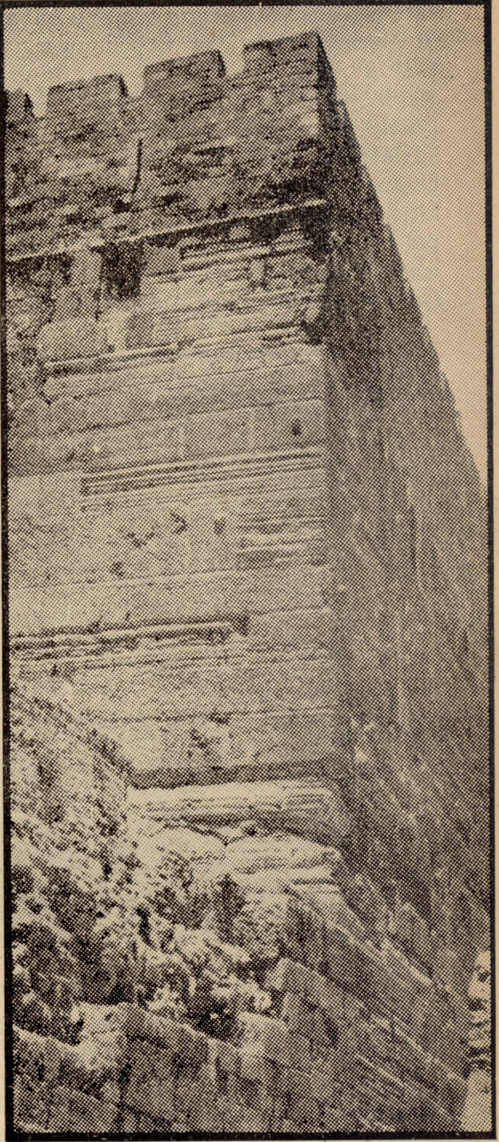

Ġerusalem — Ix-xewka tas-Sur tat-Tempju, li minn fuqha l-Lhud xeħtu lil San Ġakbu. Il-ħaġar il-kbir, mit-tiekel, li jidher taħt il-lamberżuni, għadu minn dak iż-żmien.

marbuta mal-Liġi ta' Mosè u ma' art Iżrael. Is-Sultan Erodi Agrippa qabad lil Ġakbu l-ieħor (ta' Żebedew) u qatagħlu rasu, u qabad lil San Pietru wkoll u xeħtu l-ħabs, biex joqtlu (Atti, XII, 1-6), imma lil Ġakbu l-Ħlafi ma kellmux, għalkemm kien hemm taħt idu f'Ġerusalem. Wieħed kittieb tat-Tieni Seklu, jismu Eġesippu, li għex bejn is-snin 115 u 185 wara Kristu, ħalla miktub li San Ġakbu ma kien jiekol qatt laħam u pju, għarrkubtejh b'wiċċu fl-art, jitlob 'l Alla li jaħfer lil-Lhud u jbiegħed minnhom il-hemm li kien ġej fuqhom. Għas-serjetà kbira tiegħu, saħansitra San Barnaba, u San Pietru wkoll, daqskemm kellhom qima lejh, kienu jibżgħu minnu (Galatin, II, 2-13).

Meta l-Insara Lhud riedu li l-Elleni li jemmnu, wara li jitgħammdu, jinħatnu wkoll, u San Pawl ma riedx, u fuq hekk sar il-Konċilju ta' Ġerusalem (Atti XV) għall-ħabta tas-sena 49

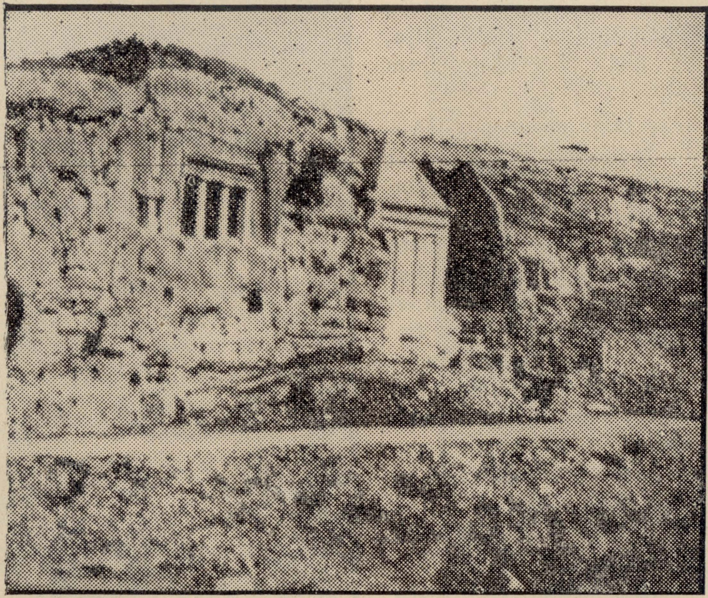

Ġerusalem, Wied ta' Kedron — Il-Qabar ta' Beni Heżir (bil-kolonni) u 'l hemm minnu l-Piramda li taħtha jinsab il-Qabar ta' San Ġakbu.

ma jixrob qatt inbid jew xorb ieħor li jsakkar. Kien isum qisu kulljum ma jilbes qatt ħwejjeġ tas-suf, imma dejjem b'libsa waħda, tal-għażel, li ma kellux ħliefha. Qatt ma kien jitqarweż jew jidlek xagħru biż-żejt. Kien jgħaddi ż-żmien l-aktar fit-Tempjew 50 W.K., San Pietru tkellem l-ewwel, u San Ġakbu qal l-aħħar kelma: u ħadd ma merieh, imma kullħadd qagħad għaliha. U meta fis-sena 58 San Pawl tala' għall-aħħar darba Ġerusalem, il-għada li wasal, jiġifieri meta strieħ ftit, hu u dawk li kellu

miegħu, għaġġel mar gaħnd San Ġakbu biex jgħidlu kull ma kien għamel fix-xogħol tat-tħabbir tal-Evanġelju (Atti, XXI, 15-19). San Pietru wkoll, qabel ma telaq minn Ġerusalem wara li ħeles mill-ħabs, qal lill-Insara li kienu f'dar Mirjam, omm Ġwanni-Marku li jgħarrfu lil San Ġabku bilħelsa tiegħu, mill-aktar fis (Atti, XII, 12-17).

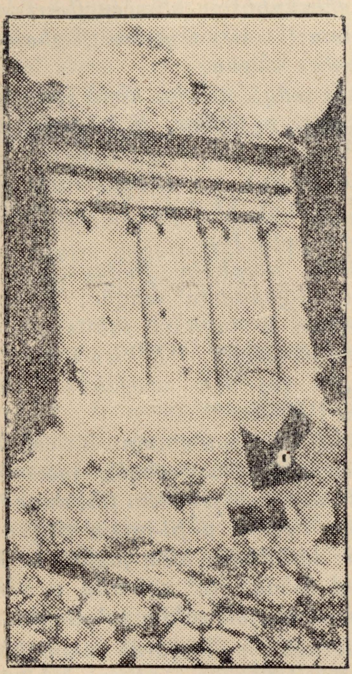

Ġerusalem, Wied ta' Kedron. Il-Piramda ta' Żakkarija, maqtugħa mill-blat ħaj, u taħtha, muri bi vleġġa, il-bieb tal-Qabar ta' San Ġakbu.

Bħal ma bis-saħħa ta' San Ġabku San Pawl ġie f'idejn ir-Rumani, hekk ukoll, kif ingħad mill-antik, bis-saħħa ta'San Pawl, San Ġakbu ġie f'idejn il-Lhud (Ewsebju ta' Kajsarija, Historia Eccl., II, 23, 4-8). Għax meta s-Sadduqin li kienu l-kotra l-kbira fil-Qorti tas-Sanhedrin, semgħu li San Pawl fil-Qorti ta' Ruma kien meħlus minn Kajsar, għadbu għall-aħħar u riedu jinfexxu f'xi ħadd. Għalhekk bagħtu jġibu lil San Ġakbu l-Ħlafi u ressquh quddiemhom. Riduh jiċħad quddiem kulħadd il kliem li kien jgħid: li Ġesù kien il-Messija! Imma hu, flok ma ċaħad, stqarru aktar bilqawwa. Għalhekk kaxkruh sa fuq sur it-Tempju u xeħtuh minn hemm għal isfel, għal ġewwa l-wied ta' Kedron. In-nies li kienu hemm kif rawh qam għarkubtejh u qiegħed jitlob 'l Alla, biex jinħabbu mal-Qassisin, bdew iwaddbulu l-ħaġar. Meta anqas hekk ma miet, resaq wieħed ħassiel (għax hemm m'hux bogħod mill-għajn ta' Silwan), u beda jagħtih fuq rasu bil-marżebba, u temmlu ħajtu hekk. L-Insara difnuh hemm fejn miet, u fuq qabru waqqfu piramda b'tifkira.

MEWT U DIFNA TA' SAN ĠAKBU

It-tagħrif fuq il-mewt ta' San Ġakbu l-Ħlafi, kien miktub minn Ġużeppi Flavju, li sata' ra kollox b'għajnejh, għax ġara f'pajjiżu u fi żmienu (Flavju twieled fis-37 u miet qrib is-sena 109; il-mewt ta' San Ġakbu ġrat fit-62). Wara nkiteb ukoll minn żewġ kittieba Nsara li għexu fit-Tieni seklu: Eġesippu (115-185) u Kelment ta' Lixandra (qabel il-215). Il-kitba ta' dawn it-tnejn tal-aħħar illum mitlufa; imma l-ġrajja tal-mewt ta' San Ġakbu li kitbu huma, laħaq tennieha u xandarha Ewsebju, Isqof ta' Kajsarija (263-338) fil-ktieb tiegħu msemmi: *Historia Ecclesiastica*, (II, 23, 4-8) li għadu sħiħ sal-lum.

Dan li ġej huwa, maqlub bil-Malti, dak li kiteb Ewsebju fuq San Ġakbu:

Meta Pawlu talab li jidher quddiem Kajsar, il-Prokonslu Festu bagħtu Ruma, u l-Lhud, meta raw dan, u għarfu li kienu tqarrqu fit-tama li kellhom li joqtlu 'l Pawlu, u li ġiegħlithom jonsbulu nasba, daru fuq Ġakbu, ħu il-Mulej, li kien mogħti lilu s-siġġu ta' Isqof ta' Ġerusalem mill-Appostli l-oħra, u dan hu li għamlulu:

Għajjtulu quddiemhom, u talbuh jiċħad it-Twemmin tiegħu fi Kristu fejn jisimgħu in-nies kollha, imma hu, b'leħen sħiħ u qlubija li ma kienux jistennewhom, quddiem il-ġemgħa kollha, stqarr u ħaqqaq li Ġesù, il-Ħellies u Sid tagħna, kien tassew Iben t'Alla. Ix-xhieda ta' raġel bħal dak ma setgħux jaħmluha għax minn kulħadd kien miżmum b'raġel imseddaq, imħabba l-għaqal li kellu u l-qdusija ta' ħajja li kien jgħaddi. Għal hekk qatluh, u nqdew biż-żmien li fih ma kienx hemm Ħâkem Ruman. F'dak iż-żmien, fil-Jehudija kien miet il-Ħâkem Festu u l-pajjiż kien baqa' għal xi żmien mingħajr mexxej (a)

Il-mewt ta' Ġakbu kienet qabel imsemmija minn Kelment, li qal li kien mitfugħ għal isfel minn fuq ġewnah it-Tempju u maqtul bid-daqqiet ta' marżebba. Imma dil-ġrajja jfissirha aktar bir-reqqa Eġesippu, li kien fost l-ewwel irġiel li ġew wara l-Appostli. Dan hu li jgħid Eġesippu fil-ħames taqsima tal-ktieb tiegħu msemmi: "Tifkiriet" (b)

It-tmexxija tal-Knisja ta' Ġerusalem ħadha f'idejh flimkien mal-Appostli, Ġakbu, ħu l-Mulej, imsemmi minn kulħadd, minn żmien il-Mulej sa żmienna, "is-Siedaq" għax kien hemm ħafna oħrajn bl-isem ta' Ġakbu.

Dan kein qaddis minn ġuf ommu. Ma kienx jixrob inbid, anqas xorb ieħor li jsakkar; ma kienx jiekol laħam ta' bhejjem; l-imqass qatt ma tala' fuq rasu; ma kienx jindilek biżżejt, anqas qatt ma niżel f'hammiem (banju).

Hu biss kien imħolli li jidħol fil-maqdes; għalhekk ħwejġu kienu tal-għażel, mhux tas-suf. Kien jidħol waħdu fit-Tempju, u jsibuh għarkubtejh jitlob minn Alla l-maħfra għal poplu, hekk li l-ġilda ta' rkubbtejh kienet xrafet bħal ta' ġemel, billi dejjem għarkubbtejh b'wiċċu fl-art jagħti qima 'l Alla u jitlob il-għajnuna għan-nies tiegħu.

Għas-sedqa tiegħu kien imlaqqam is-Siedaq, u Oblias, li bil-Grieg tfisser Periokhè toù laou (jiġifieri: qawwa tal-poplu), u: Dikaiousyne (jiġifieri: sedqa), bħal ma l-Profeti kienu ħabbru fuqu (c).

Uħud, imseħbin fit-taqsimiet, li kienu fil-għadd ta' sebgħa, fil-poplu Għebrâni, li fuqhom inkiteb qabel, saqsew lil Ġakbu, "X'kien il-Bieb ta' Ġesù," (d) Hu wieġeb: "Ġesu' Huwa l-Ħellies."

Uħud minnhom emmnu li Ġesù kien il-Messija, imma s-sebgħa msemmija qabel ma redux jemmnu fih, anqas fil-qawma tiegħu, u fil-miġja tiegħu fl-aħħar tad-dinja, biex jagħti lil kull wieħed il-ħaqq ta' egħmilu u kemm nies emmnu, bis-saħħa ta' Ġakbu.

Billi wisq mill-kbarat ukoll kienu ħaddnu it-Twemmin Nisrani, il-Kittieba u l-Faresin qamu xewwiexa. Bdew jgħidu li kien hemm tiġrib li l-ġens Lhudi kollu jaqleb ma' Ġesù Kristu. Għal hekk marru lkoll f'daqqa għand Ġakbu u qalulu: "Nitolbuk tfiehem lil dawk kollha li jiġu hawn għal Għid (e) fuq il-qerq ta' Ġesù; aħna lkoll nemmnuk; għax aħna bħan-nies kollha, nixhdu li int raġel siedaq u ma żżomm ma' ħadd.

"Fiehem in-nies mela, li ma jitqarrqux fuq Ġesù. In-nies kollha, u aħna

wkoll, nisimgħuk. Itla' fuq il-quċċata tat-Tempju bież minn hemm jarawk u jisimgħuk sewwa n-nies kollha". Wasal il-Għid, u nġabru l-qatgħat tan-nies u kien hemm il-Griegi wkoll bejniethom.

Għalhekk il-Kittieba u l-Faresin tellgħu lil Ġakbu fuq it-Tempju, u bdew jgħajtu u saqsewh: "Ja Siedaq, li lkoll kemm aħna nisimgħuk; billi l-poplu qiegħed jgħarra u jimxi fit-triq ta' Ġesù (f) l-imsallab għidilna liema hu l-Bieb ta' Ġesù' "

Mbagħad Ġakbu b'leħen sħiħ weġibhom: "Għalfejn issaqsuni fuq 'Bieb Ġesù, Bin Alla? Hemm qiegħed, fis-sema, fil-lemin tal-Ogħla Qawwa. Minn hemm għandu jarġa jiġi, jagħmel ħaqq għal kullħadd!"

Kien hemm ħafna nies li emmnu għax-xhieda ta' Ġakbu, u sebbħu lil Ġesù u għajtu: "Hosanna lil Bin-David!" U mbagħad il-Kittieba u l-Faresin qalu bejniethom: "Għamilna ħażin li ġibna xiehed bħal dan lil Ġesù! Imxu nixħtu lil dak ir-raġel minn hemm fuq għal isfel, biex in-nies jibżgħu u ma jemmnux fih aktar!"

Bdew jgħajtu: "Hi! Hi! Is-Siedaq ukoll għarra!" U temmew il-kelma ta' Isajija: Inneħħu min-nofs lis-Siedaq, għax qiegħed iġibna f'wisq għali! U għalhekk jieklu l-frott ta' eħgmilhom! Telgħu fuq is-sur, u xeħtuh minn hemm fuq.

Imbagħad qalu lil xulxin "Imxu nħaġġru lil Ġakbu s-Siedaq!," u niżlu u bdew jagħtuh bil-ħaġar, għax ma kienx miet bis-sabta, imma ġie f'sessih u qam għarkubbtejh, u beda jitlob għaliehom hekk: "Nitolbok, Alla-Missier aħfrilhom, għax ma jafux x'inhuma jagħmlu!"

Huma u jħaġġruh, wieħed qassis minn Ulied Rekhab, iben ir-Rekhabîn li kien tkellem fuqhom il-Profeta Ġeremija, (XXXV, 1-9) għajjat: "Ieqfu! X'intom tagħmlu? Is-Siedaq qiegħed jitlob għalikom!"

Imbagħad wieħed ħassiel li kien bejnhom ġieb il-marżebba li biha kien jaħbat il-ħwejjeġ, u beda jagħti biha fuq ras is-Siedaq. Hekk dana miet xiehed (bil-Grieg: Martri). Difnuh hemm, fejn miet, qrib it-Tempju, u s'issa għadha hemm, qrib it-Tempju l-waqqafa tal-qabar tiegħu.

Dan hu li Eġesippu jgħid fit-tul, li jaqbel sewwa ma' Kelment. Ġakbu kien hekk meqjum u mfaħħar minn kulħadd għas-sedqa kbira tiegħu li l-aktar għaqlin fost il-Lhud emmnu li l-qatla tiegħu kienet il-ħtija tal-ħerba ta' Ġerusalem.

Ġużeppi Flavju wkoll xandar din il-fehma fil-kitba tiegħu fejn qal: "Dan kollu ġara lil-Lhud biex jitħallsu talli għamlu lil Ġakbu s-Siedaq. Dak kien ħu Ġesù li jgħidulu l-Kristu, li għalkemm kien qaddis, il-Lhud qatluh".

Dan ukoll fil-Ktieb Għoxrin tal-Qdumija, isemmi dak il-qtil b'dawn il kelmiet: "Kajsar malli għaraf bil-mewt ta' Festu, bagħat fil-Jehudija, bħala Hakem lill-Albinu. Il-Qassis Hanan it-Tieni, li semmejna qabel, li kien magħmul Qassis Kbir, kien ta' ras iebsa u mkabbar iż-żejjed. Kien mix-xirka tas-Sadduqin, li fost kollha huma l-aktar nies bla ħniena fil-ħquq tagħhom, bħal ma semmejna qabel.

Huwa għamel hekk: billi ħaseb li kienet ġietu d-daqqa, meta miet Festu u Albinu kien għadu ma wasalx, ġabar il-Ġemgħa tal-Imħallfin (is-Sanhedrin) u ġiegħel li jidher quddiemhom lil ħu Ġesù li jgħidulu Kristu, li kien jismu

Ġakbu, u xi oħrajn, li waħħal fihom li kisru l-Liġi u qatagħħielhom għat-tħaġ-ġir. (g).

Imma n-nies sewwa kollha fost il-beldin, u dawk li jħarsu l-Liġi, egħlew wisq, u bagħtu rsal bil-moħbi għand is-Sultan Agrippa biex jitolbuh li ma jħallix lil Qassis Hanan jagħmel hekk, u biex jgħarrfuh ukoll li fiż-żmien kollu li kien ilu Qassis ma kien għamel xejn ta' ġid. Uħud minnhom marru wkoll jiltaqgħu ma' Albinu li kien ġej minn Lixandra, u qalulu li Hanan ma kienx jista' mingħajr il-ħalla tiegħu jlaqqa' lis-Sanhedrin.

Albinu emmen kull ma qalulu, u kiteb kitba ħarxa lil Hanan u heddu li kif jasal jgħaddbu ta' egħmilu. Is-Sultan Agrippa wkoll, niżżel lil Hanan minn Qassis il-Kbir, li kien ilu mtalla' fih tliet xhur u talla' fi mkienu lil Ġesù Ben-Demas". Din hija l-ġrajja ta' Ġakbu, dak li kiteb l-ewwel Ittra minn dawk l-Ittri li jgħidulhom "Kattolki!" *FRA MIKIEL O.F.M.*

(a). Il-Lhud, fiż-żmien li damu taħt ir-Rumani kellhom is-setgħa li jatu s-swat u jibagħtu l-ħabs, imma ma kellhomx is-setgħa li joqtlu.

(b). Il-għorrief tal-lum jaħsbu li dil-kitba ta' Eġesippu hija miżjuda u msebbħa xi ftit. U aktarx li hekk huwa.

(c). Il-għorrief ma jaqblux xi tfisser il-Kelma Oblias. L-aħjar tfisira donnha hi ta' H. Saħlin, li biddel l-"l" f'"d", u jagħmilha bil-Lhud *Għobdija* li tfisser: *Qaddej t'Alla.*

(d). "Bieb Ġesù", bil-Lhudi :*Xegħer Jexwa,* żewġ kelmiet li għandhom kemm il-tifsira. Aktarx kienu xi nasba tal-Lhud lil San Ġakbu, biex meta ijstqarr lil Ġesù, in-nies jaħsbuh li kien ċaħdu.

(e). Il-festa ta' San Ġakbu, f'Ġerusalem, mill-Griegi u s-Sirjani, issir fil-25 ta' Ottubru. Jekk jagħmluha fi żmienha tassew, mela Għid il-Lhud li jissemma hawn kien Għid il-Għarej-jex, li jiġi fil-5 ta' Tixrin, li jaħbat bejn Settembru u Ottubru.

(f). "Jimxi triq Ġesù", bil-Lhudi, *Jixgħer Xegħer Jevwa.* Ara nota (d).

g). Aktarx li Flavju qal aħjar minn Eġesippu. Il-Qassis, biex juri snienu, malli laħaq, qabad lil San Ġakbu u wkoll xi nies ħżiena, u qatagħħielhom għat-tħaġġir. Inqeda bil-ħżiena biex "jgħatti" bihom lil San Ġakbu, bħal ma Pilatu kien inqeda biż-żewġ ħallelin, biex "jgħatti" lil Kristu.

Ilsien Twil, Xorti Ħażina!

Darba kien hemm ħalliel li daħal jisraq minn ġewwa dar, li fiha kien hemm musbieħ jixgħel, imma sidha kien barra. Kif seraq li kellu jisraq u kien ħiereġ mit-tieqa, għamlet fewġa riħ u l-musbieħ intefa, u l-ħalliel feraħ, għax kieku l-musbieħ intefa qabel, ma kien jista' jsib x'jisraq, f'dik id-dalma. Għadda ż-żmien u l-ħalliel mar joqgħod f'pajjiż ieħor, u darba kien f'ħanut u beda jiftaħar kemm kien xortih tajba li saħansitra meta mar jisraq, sab musbieħ jixgħel u dam jixgħel sa kemm ħareġ hu, u qal ukoll kemm ħwejjeġ sbieħ kien seraq minn hemm ġewwa. Imma ħasel ġara li fost in-nies li kienu jisimgħu kien hemm ukoll sid dik id-dar, li wkoll ħasel mar joqgħod f'dak il-pajjiż. Dak mar malajr l-għassa, u tal-għassa ġabru l-ħalliel li ħallas qares il-ftaħir tiegħu.

Il-Ġnien ta' Moħħ il-Bniedem

Moħħ il-bniedem il-mitgħallem jixbah lil ġnien; ġnien bis-siġar tal-frott. U meta l-bniedem il-mitgħallem jitħaddet, jew jikteb xi ħaġa, ikun qisu fetaħ taqsima mill-ġnien tiegħu, biex min ma għandux, jidħol jieħu minn dak il-frott, u jitħenna bih għal xogħlu.

Imma sid il-ġnien irid joqgħod għajnejh miftuħa li jewilla l-frott tal-ġnien tiegħu meta jiftħu, ma jkun għadu nej, anqas misjur iż-żejjed u mdewwed. Għax inkella, bdiel ġid, lil min jiekol minnu għax minn għalih tajjeb, jagħmillu d-deni!

KLIEM SABIH BARRA MINN WAQTU

Meta Ġesù raġa' lejn il-Palestina, wara l-għiba tiegħu tax-xitwa (1), qagħad jistrieħ sitt ijiem, imbagħad tala' fuq it-Tabor (2). Niżel mit-Tabor u fejjaq lit-tifel marid b'tal-qamar (3); mar f'raħal u qagħad ftit f'dar (4); u minn hemm qabad triqtu lejn Kafar-Nahûm. Fit-triq, Ġesù u l-Appostli, ma mxewx il-koll flimkien, għax Ġesù ma riedx juri dak il-ħin li kien raġa' ġie mis-safar (5); għal hekk imxew, jew Ġesù għalih u l-Appostli kollha għaliehom, inkella tqassmu qasmejn, u Ġesù ma mexiex mal-koll, imma ma' wħud minnhom biss.

Meta waslu Kafar- Nahûm, u kienu l-koll flimkien f'dar Pietru, ġrat ġrajja u Ġesù qal kliem li huma miktuba (ġrajja u kliem), minn san Mark u san Mattew (6). Il-ġrajja, kif kitibha san Mark, donnha tidher aħjar minn kif kitibha san Mattew; imma l-kliem, kif kitbu san Mattew, donnu jidher aħjar minn kif kitbu san Mark. Fit-tnejn, imma, donnu li xi kliem ta' Ġesù jidher qiegħed barra minn waqtu. Ġesù qalu tas-sew dak il-kliem, imma m'hux dik id-darba. Hawn sa naraw, fil-qasir, jekk nis-tgħux dak il-kliem sabiħ inqegħduh fejn għandu joqgħod, għax fejn qie-għed issa, ma jaqbel xej.

Mela, san Mark kiteb (7) li kif Ġesù kien id-dar ta' Pietru, saqsa lil uħud mill-Appostli: "Fuqhiex tħad-dittu fit-triq?" u huma stamtu, għax fit-triq kienu tħaddtu fuq min kien l-akbar. U Ġesù qagħad bil-qegħda u għajjat ħdejh lit-Tnax, u kif kienu hemm kollha, qalilhom: "Jekk xi ħadd minnkom irid ikun l-ewwel, għandu jkun l-aħħar fost il-koll, u l-qaddej tal-koll". U qabad tifel żgħir u waqqfu f'nofshom, u ħaddnu miegħu, u raġa' qalilhom. (8): "Emîn ngħidilkom: jekk ma tbiddlux ħajjitkom u terġgħu ssiru bħal tfal, ma tidħlux f'Melkut is-sma-wiet. Dak mela, li jċekken lilu n-nifsu bħal dan it-tifel żgħir, dak ikun l-ak-bar f'Melkut is-smawiet."

Sa hawn kliem Ġesù qiegħed f'waq-tu, għax jaqbel sewwa mal-ġrajja: l-Appostli tħaqqu bejniethom fuq min kien l-akbar; u Ġesù uriehom bi kliemu, min kien l-akbar. Imma l-kliem li jiġi wara, ma' din il-ġrajja ma jaqbel xej. Għax fil-kliem l-ieħor, Ġesù qagħad jitħaddet fuq il-moħ-qrija tat-tfal żgħar. Imma lil dak it-tifel żgħir li kien fost l-Appostli, u li Ġesù waqqfu f'nofshom bħala turija tagħhom, m'hux miktub li xi ħadd ħaqru (9); mela dan il-kliem ta' Ġesù fuq il-moħqrija, għal fejn?

Dan il-kliem qisu li nġieb u ddaħ-ħal hawn minn naħa oħra. Għandu jkun li kien miktub maħlul (jiġifieri bla ġrajja miegħu) fi ktieb tal-ew-wel Insara li kienu jgħidulu *Logia tou Kyriou* (Kliem il-Mulej) (10), u li xi kopista minn tal-bidu nett, malli f'dil-ġrajja li semmejna ra l-kel-ma: "paidion" (tifel żgħir), daħ-ħal warajha, mill-ktieb tal-*Logia*, il-kliem ta' Ġesù fuq il-moħqrija tat-tfal żgħar, bla ma qagħad jara jekk hemm xi ġrajja aħjar minnha biex dak il-kliem jidħol magħha. U meta dik il-ġrajja waslet (għax qegħda ftit versi wara, sew f'san Mattew kemm f'san Mark), ħalla kollox kif kien kiteb, u ma riedx jerġa jikteb mill-ġdid.

Il-ġrajja ta' fejn joqgħod tajjeb dak il-kliem, fl-Evanġelju ta' san Mark, qegħda kap X, versi 13—16;

u fl-Evanġelju ta' san Mattew qegħda kap XIX, versi 13—15. Ejja, mela, niktbuhom hemm, ħalli naraw kemm joqgħdu tal-qies u sewwa; u nagħmlu bħall-ewwel: nieħdu l-ġrajja kif inhi miktuba f'san Mark, u l-kliem kif kitbu san Mattew:

U ġebulu tfal żgħar biex imisshom, imma l-Ixirka għajjtu magħhom (keċċewhom) lil dawk li ġebuhom. Jara dan, Ġesù, għadab u qalilhom: "Ħallu lit-tfal iż-żgħar jiġu għandi, u la timngħuhomx! Għax ta' bħal dawn hu Melkut Alla!" U beda jgħannaqhom, u jberikom, u jqiegħed idejh fuqhom. U qal lill-Ixirka: "Emin, ngħidilkom: jekk wieħed ma jilqax Melkut Alla bħala tifel żgħir, ma jidħolx fih (Mark, X, 13—16).

"Min jilqa tifel żgħir bħal dawn, f'ismi, jilqa' lili; imma min jgħażżeb (11) *wieħed minn dawn iż-żgħar, li jemmnu, jaqbillu li tirtabat ħaġra ta' mitħna ma għonqu u jegħreq f'qiegħ il-baħar.*

Ara li ma tgħażżbux xi wieħed minn dawn iż-żgħar! Għax l-Anġli tagħhom dejjem jaraw Wiċċ Missieri li hu fis-smewiet (vers 10). *Emîn, ngħidilkom: kull min jagħti jixrob ftit ilma lil iweħed minn dawn iż-żgħar, ma jitlefx il-ħlas tiegħu!* (Matt. X, 42). . (12).

Hawn, dan il-kliem sabiħ ta' Ġesù joqgħod tajjeb. Dak li keċċa lit-tfal ż-żgħar (u jista' jkun ukoll li tohom xi daqqa, għalhekk Ġesù għadab) u lil dawk li ġebuhom, kien aktarx san Pietru. Billi Ġesù kien joqgħod f'daru meta jkun f'Kafar-Naħûm, san Pietru kien imkabbar bih, u jħobbu minn qalbu, donnu jistħajjel (biex ngħiduha hekk) li Ġesù kien ibnu. Għalhekk kien saħansitra jwissih (ara Matt. kap XVI, versi 21—23). U din id-darba ried iħarsu mid-dwejjaq (kif ħaseb hu) ta' dawk it-tfal żgħar, foqra tal-Fellaħîn, ta' xi raħal imwarrab, li ċert li kienu maħmuġin, li kellhom wiċċhom bl-imħât, il-qmejsa quddiem imxarrba, u kellhom fuqhom riħa miżża. Imma Ġesù m'hux dan kien iqis. Kien iqis li ġewwa dak il-ġisem żgħir u maħmuġ, kien hemm RUH ġdida, nadifa u safja, l-isbaħ biċċa xogħol li ħarġet minn idejn Alla!

(BEN JEHUŻA).

---

(1). Mark, VIII, 2; Matt. XVI, 13. (2). Mark, IX, 1; Matt. XVII, 1. (3). Mark, IX 13; Matt. XVII, 14, (4). Mark, IX, 27; Matt. XVII, 18. (5), Mark, IX, 29. (6). Mark, IX, 32-49; Matt. XVIII, 1—35. (7). Ara n-nota ta' qabel din. (8). Matt. XVIII, 3. (9). Il-kelma sew, bil-Palestini, hija *Għażżeb,* li tfisser: *Taħqar; Iġġiegħel ibati lil xi ħadd,* u drabi: *Titlaq waħdu, Tabbanduna.* Ma għndniex xi ngħidu, jekk titlaq tfel żgħir waħdu, ibati; mela jkun *tgħażżeb* ukoll. (10). Ara l-ħarġa ta' dan il-Qari ta' April — Ġunju tas-sena l-oħra (1962), nota 5, faċċata 62. (11). It-tfal iż-żgħar, billi għadhom bla sens u jemmnu kollox, u billi għadhom qishom bla saħħa, ma jistgħux iħarsu lilhom infushom minn min jaħqarhom. Għal hekk Alla, li ħalaqhom, iqisu li hu dmir tiegħu li jħallas hu lil min jagħmlilhom id-deni. Minn hekk il-għadab ta' Ġesu'. (12). Din hija waħda mill-"ġabriet" jew "tilqitiet" li hemm fl-Evanġelju ta' san Mattew, u jaqbel li nisfħuha naqra. Il-versi 8 u 9, fuq il-qtugħ tal-id u l-qligħ tal-għajn, huma mtennija mill-Priedka l-Kbira (Matt. V, 29—30); versi 12—14 Ġesù ma qalhom hawn; kif kiteb san Luqa (XV, 1—7) qalhom bi tweġiba lil Kittieba u l-Faresin, meta tkażaw bih għax mar jiekol mal-Għaxxarin (aktarx f'Ariha, meta għadda jum għand Żakkaj il-Għaxxari. Ara Luqa, XIX, 7 u 10); versi 15—17 u 21 san Luqa kitibhom ukoll (XVII, 3—4), imma ma qalx f'liema waqt qalhom Ġesu' imma atarx li qalhom meta għallem lill-Appostli t-talba tal-*Missierna,* u li meta jitolbu għandhom jaħfru biex Alla jaħfer lilhom (ara Mark, XI, 25—26). Versi 18, 19, 20, jidher li Ġesu' qalhom meta kien sa jħalli weħedhom lill-Appostli; mela jew meta kien sa jinġabar xi mkien waħdu, għax-xitwa, inkella meta kien sa jitla' s-sema wara l-qawma mill-imwiet (ara l-Evanġelju ta' san Ġwann, XX, 23). Il-bqija, mill-vers 21 salaħħar jarġa' jaqbad fuq x'għandu jagħmel wieħed *qabel* ma jagħti qima 'l Alla: jissewwa ma għajru (ara Matt. V, 23—24). Il-versi l-oħra rajnieħom.

AHBARIJIET TA' L-ART IMQADDSA

Nies Izuru l-Art Imqaddsa — Il-għadd tal-Insara li jmorru jżuru l-Art Imqaddsa kull ma jmur aktar qiegħed jiżdied. Ir-Rev. Patri Kustodju tal- Franġiskani laqa' għandu u kellem tmienja u tletin ġemgħa ta' żawwarin minn ħmistaxer nazzjon, li kollha flimkien jagħmlu l-għadd sabiħ ta' elfejn u ħames mitt (2,500) ruħ. Fosthom kien hemm ukoll ġemgħa ta' żawwarin mit-Turkija, immexxija minn Patri Franġiskan, is-superjur tad-Dejr żgħir li hemm fi Stambul, jew Kostantinopli. Dan hu l-ewwel Pellegrinaġġ li mar Ġerusalem minn dik in-nazzjon. Fost ir-rjus kbar li marru jżuru l-Art Imqaddsa s-sajf li għadda, ta' min isemmi l-President tal-Costa d'Avorio, is-sinjur Felix Houphouet-Bigny, li ta' Kattolku tajjeb li hu ried li kif kien hemm titqaddes quddiesa għalih u għas-sinjura tiegħu fil-Grotta tal-Bxara f'Nazaret.

It-Tiswija Tal-Qabar ta' Kristu — Għal kemm is-sajf li għadda kien sajf ta' sħana barranija fil-Palestina, ix-xogħol tat-tiswija tal-Bażilka tal-Qabar ta' Kristu baqa' sejjer bla qtugħ, sewwa minn ġewwa l-Bażilka kemm ukoll minn barra. Bħal issa hemm f'Ġerusalem iż-żewġ imgħallmin kbar tal-bini, tal-Franġiskani u tal-Armeni.

It-Taħfir Fuq l-Herodium — Bħal ma semmejna fl-aħħar ħarġa ta' dal-Qari, fuq il-għolja msemmija Herodium fl-antik, li issa jgħidulha Ġebel Furdejs, sar taħfir mill-Franġiskani, bil-flus tar-Repubblika Taljana. Ix-xogħol inbeda fil-20 ta' Mejju li għadda u waqaf fil-10 t'Awissu. Fil-bidu kien hemm jaħdmu ħamsa u erbgħin ħaddiem, u wara żdiedu sa sebgħin wieħed. Il-fortizza li kien hemm fuq dik il-għolja kienet ta' għamla mdawwra, u kien fiha l-meħtieġ kollu biex tahmel assedju twil: imħażen għal qamħ, imtieħen u fran, u saħansitra ħwienet fejn isiru l-għodda għat-taqbid. Issa x-xogħol waqaf, imma għandu jarġa' jibda 'l quddiem.

MALTA: Tixrid ta' dan il-Qari — Għeliem tajjeb ħafna hu li l-għadd tal-imseħbin f'dan il-Qari qiegħed jiżdied ta' kull sena. Tmien snin ilu bdejna b'erba' mija, u minn dan il-għadd (Jannar-Marzu 1963) ġbidna ERBAT ELEF KOPJA. Dan juri ċar li l-Maltin u l-Għawdxin jgħożżu wisq l-Imkejjen Imqaddsa, u la jgħożżu lilhom, jgħożżu wkoll lil Persuna ta' Dak li tiegħu huma tifkira, jiġifieri lil Ħellies tagħna u Sidna Ġesù Kristu.

GRAZZI MAQLUGHA

Is-sinjura H. Borg-Olivier tiżżi ħajr lil Madonna Addolorata tal-Kalvarju għal grazzja li qalgħet bl-interċessjoni tagħha, billi tagħmel quddiesa fl-artal tagħha fuq il-Kalvarju, Ġerusalem, u tqassam 100 santa taxxbieha tagħha u 50 kurunella.

Is-sinjurina Rosarja Borg-Olivier minn Ħal-Balzan tiżżi ħajr lid-Duluri tal-Kalvarju għall-grazzji li qalgħet bl-interċezzjoni tagħha.

Is-sur John Debono jiżżi ħajr lid-Duluri tal-Kalvarju għal grazzja li qala' bit-talb tagħha, jibgħat lira (£) Ġerusalem għal ħteġiet tal-artal tagħha li jinsab fuq il-Blata fejn Kristu kien imsallab.

REQUIESCANT IN PACE

Nixtiequ li l-imseħbin tagħna jitolbu għar-ruħ għażiża ta' dawn li ġejjin, li telqu minn din id-dinja qabilna, u li nieshom jixtiequna niftakru fihom fit-talb tagħna.

ĦAL-KIRKOP: Mikele u Anġela Attard. Francesco u Benedetta Cutajar. Mejtin Familja Farruġia. Ġiuseppe u Ġiovanna Grech. Ġiuseppe u Ġiovanna Camilleri. Anna Abdilla. Bedendetto Camilleri. Mejtin Familja Cassar.

L-IMQABBA: Marija u Innoċenz Sciberras. Carmela Grech. Innoċenz u Mikelina Mifsud. Innoċenz u Ġiobattista Għigo. Ġiovanna u Vinċenzo Camilleri.

BIRŻEBBUĠIA: Ġiacomo u Catarina Tabone. Carmela Inquaneż. Paula u Catarina Briffa. Ġiuditta u Ġiuseppe Spiteri. Carmela Farruġia. Antonio Camilleri. Ġiovanna Paċe. Carmelo u Rosa Carabott. Salvatore Farruġia. Anġelo u Paula Bonniċi. Carmelo Ġiuseppe u Anna Falzon. Ġiuseppe u Ġiuseppa Spiteri.

SAN PAWL-IL BAĦAR: Ġiuseppe Maria Francesco Lucrezia Borġ. Marija Cray. Grazja Sammut. Ġiovanna u Mikele Stivala. Ġiuseppe Carmelo Marija Cremona. Carmela Camilleri. Ġioacchin Galdes. Gaetano Busuttil, Salvatore Musù.

IL-MELLIEĦA: Carmela u Vittorja Cutajar. Salvatore u Antonia Cutajar. Nuzzu Debono. Anna Vella. Francesco Vittoria u Ġiuseppa Vella. Anna Stefano u Ġiuseppe Debono. Anna Fenech. Romano Vella. Paula Giuseppe Francesco u Mariaanna Gauċi. Ġiovanni u Marija Baldacchino.

IL-GUDJA: Christina Vella u Anġela Azzopardi Dingli. Peter u Marija Grima. Sapienza u Ġiuseppe Aġius. Ġiuseppe u Grezia Dalli.

IL-QRENDI: Carmelo u Marija Vella Vassallo. Giuseppe u Marija Buġeja. Paolo u Vittoria Ellul. Lorenzo u Lourdes Magro. Ġiuseppe Marija Pietro Ġiovanni Carmelo Emmanuele u Carmela Bezzina. Marija u Filippo Zammit. Ġiuseppe Buġeja.

ĦAL-BALZAN: Salvatore Micallef. Pietro Mifsud. Vinċenzo Margherita u Paolo Borġ. Marianna u Ġeorġ Abela. Francesco Cardona. Familja Mizzi.

IL-ĦAMRUN: Vinċenza Antonio Ġiuseppe Francesco Darmanin. Luiġi Michelina u Feliċia Grech. Antonio u Antonia Bartolo. William Quinto. Antonio Mifsud. Saverio u Romano Muscat. William Quinto. Antonio Mifsud. Saverio u Rosario Cassar, Maria u Saver Palmier. Ġeorġe u Anġlu Farruġia. Paula u Virġinia Billion. Marija Farruġia. Familja Spiteri. Ġiuseppe Ġiovanni u Carmela Spiteri. Ludgarda u Anġelo Galea. Michelanġelo Farruġia. Paula Ċiappara. Ċetta Briffa. Michele u Rosina Spiteri. Etta Ġiuseppe u Vinċenza Schieda. Ġiuseppe Baldacchino Michele u Salvu Camilleri Familja Farruġia u Cutajar. Maria

Farruġia. Maria Leone. Marija u Ġiuseppa Vella Ġianna Vassallo. Carmelo Buħaġiar.

SAFI: Ġiuseppa Carmelo u Manuela Zammit. Paolo Anġlu u Marianna Busuttil. Carmelo u Francesco Tonna. Caterina Buġeja. Paola Cachia. Leonardo u Maria Busuttil. Teresa u Ġiuseppe Schembri. Carmela Manuela u Ġ'usa Zammit.

ĦAL-LIJA: Erwieħ Abbondonati. Carmelo u Filippa Micallef. Spiro Zammit. Antonio, Carmela, Michelina, Camilleri. Maria Carmela u Manuela Camilleri. Margħerita, Salvu Fenech Vinċenzo, Catarina, Cutajar. Pietro Marianna u Margħerita Fenech. Carmela u Carmelo Borġ. Vittoria Vella Maria u Salvu Cutajar. Anselmo u Filomena Borġ. Teresa u Anġlu Muscat. Nicola Rosaria Francesca u Suor Maria St: Luke. Michele u Maria Grixti.

IL-MOSTA: Anġela Ġiuseppe u Paolo Galea. Antonio Paolo u Dun Ġiusep Vella. Carmelo Rosa Maria u Antonio Micallef. Ġiuseppe Ġiuseppa u Vittoria Vella. Ċensu Francesco Ġiovanni Bezzina. Carmela Speranza u Paola Quattromani. Paolo Magri.

IL-QALA (Għawdex) Vinċenzo u Rosa Apap. Ġeorġio Adeodato u Carmela Spiteri. Marianna Micallef Ġiuseppa Spiteri. Maria Apap. Maria u Francesco Cauchi. Teodora Giuseppe u Francesco Apap. Grazia Lucia Carmelo Ġiuseppe Maria Reġina Antonio Ġiuseppa Marianna Vella. Gregorio Gauċi. Carmela Ġiuseppe u Ċetta Portelli. Indrin Michele u Rosa Bartolo. Toni Maria u Bertu Borġ. Carmela Cutajar. Kelina Grech Michele u Carmela Buttiġieġ. Anġlu u Coronatu Borġ. Francesco u Giuseppa Cassar. Maria u Ġiamri Borġ. Maria u Ġiamri Portelli. Manueli Lorenzo u Anġlu Cutajar. Anġlu u Anġlu Vella. Maria Paulu u Maria Vella. Michele Maria u Ġiuseppe Buttiġieġ. Maria u Paulu Cremona. Maria Lorenzo Gerita Ġiuseppa, Warda u Carmela Xerri. Ġiuseppe u Marianna Cremona. Carmelo Buttiġieġ. Grazia u Ġiuseppe Butiġieġ. Michele u Maria Attard. Ġiuseppe Attard. Teresa u Francesco Butiġieġ. Warda, Gerita u Maria Xerri. Conċetta u Ġiuseppi Xerri. Rosaria Maria u Paulu Xerri. Rosaria Franċescu u Salvu Xerri. Toni u Ċetta Mizzi. Toni u Salvu Xerri Ursola Carmen Anna u Salvu Cutajar. Maria u Feliċ Butiġieġ. Ġiuseppi Ġiuseppa u Salvu Attard. Teresa Michele Rosa u Salvu Butiġieġ. Ġiuseppi Ursola u Salvu Debono. Francesco Rosa u Paulu Camilleri. Rosa u Teresa Attard. Ġiuseppi Attard Monsignor Butiġieġ Vincent u Teresa Strazzera Antonio Ġiuseppi Davida Miżżi.

ĦAL-QORMI: Michelina Ricardo Giovanna Calċedonio Alfonzo u Maria Merċieca. Toninu Salvu u Anġelo Debattista. Mejtin Familja Zammit u Mamo. Toni Ġiuseppi Ġeorġia Cetta Maria Ġiuseppi Mifsud. Marinton Anġelo Carmelo Micallef. Serafina Ġiuseppi Antonio u Greziu Azzopardi. Aristide Billeci Ċetta William Leonardu Għony Sant. Grazia Coronatu Maria Salvu John Carmela Maria Salvu Grech. Publio u Ġiovanni Micallef. Anġelo Camilleri. Vinċenza Azzopardi. Ġeorġia Saliba Annunziata Buġeja Carmelo Buġeja Ġiuseppi Filippu Antonio Cassar Michele Micallef Carmela Micallef.

Min-naħa tagħna niżguraw qrabathom li l-erwieħ ta' dawn il-mejtin għeżież ikollhom dejjem sehem mill-quddies li jitqaddes fuq il-Qabar ta' Kristu.